

MADE IN
WEST-
VLAANDEREN

howest
De Hogeschool West-Vlaanderen
Lid van de Associatie Universiteit Gent

Is het Vlaams crematoriabeleid achterhaald?

Studiegebied

Handelswetenschappen en
Bedrijfskunde

Opleiding

Bachelor in de Journalistiek

Academiejaar

2010-2011

Promotor

Mevrouw Gerti Wouters

Student

Bert De Vriese

I. Abstract

In mijn literatuurstudie zoek ik een antwoord op de vraag: Is het Vlaams crematoriumbeleid achterhaald? De laatste jaren stijgt de populariteit van crematie enorm en kunnen de Vlaamse crematoria de stijgende vraag nog moeilijk aan. Om aan deze vraag te beantwoorden investeert de Vlaamse overheid in intercommunales, die crematoria bouwen en uitbaten.

Omdat deze crematoria tussen woonwijken worden gebouwd, stuiten de intercommunales op groot protest van de omwonenden. Het protest is het grootst in Kortrijk, Oostende en Aalst. In Kortrijk is de bouw van het crematorium bijna af, maar lopen er nog drie rechtszaken om zowel de bouw- als de milieuvergunning te vernietigen. In Oostende en Aalst bracht het aanhoudende protest het stadsbestuur op andere gedachten en werd er voor een alternatieve locatie gekozen.

De omwonenden vrezen de uitstoot van de crematoria omdat die onder andere fijn stof, kwik en dioxines bevat. Volgens Vlaams minister van Leefmilieu Joke Schauvliege en de intercommunales is er geen gevaar voor volksgezondheid omdat de uitstoot van de crematoria gefilterd wordt en voldoet aan een naar eigen zeggen strenge regelgeving. Toch tonen wetenschappelijke studies aan dat een constante blootstelling aan kleine hoeveelheden erg schadelijk kan zijn voor de gezondheid. De omwonenden vrezen ook geurhinder en de dagelijkse confrontatie met de dood.

En ook de uitvaartsector ziet het crematoriumbeleid liever anders. Bruno Quirijnen, woordvoerder van de Vlaamse Autonome Raad voor het Uitvaartwezen (VARU), pleit voor een liberalisatie van het Vlaams crematoriumbeleid. Eind jaren '90 werd dat beleid voor toenmalig Minister Tobback genationaliseerd nadat er wantoestanden aan het licht kwamen. VARU zegt dat veel begrafenisondernemers graag zelf zouden investeren in crematoria en wil het technische aspect van crematie van de afscheidsaula's scheiden. Crematoria zouden de uitvaartondernemers oneerlijke concurrentie aandoen.

Crematoria-uitbater Chris Coenegrachts kan zich niet in de ideeën van VARU vinden. Hij zegt dat de afscheidsceremonies al zolang crematie in Vlaanderen bestaat, aan het technische aspect worden gekoppeld. Maar dat de uitvaartondernemers door de stijgende vraag naar crematie nu ook een deel van de koek willen. Hij stelt dat de begrafenisondernemers die in VARU zetelen te enthousiast geïnvesteerd hebben in afscheidsaula's en dat het crematoriumbeleid nu hun broodwinning bedreigt.

Johan Dexters is voorzitter van de Nationale Federatie voor Begrafenisondernemers in België. Dat is de officiële belangenvereniging voor het uitvaartwezen waar VARU na een twist van af scheurde. Hij stelt zich, net als Coenegrachts, de vraag of kleine uitvaartondernemers in geval van liberalisatie wel een kans maken. Hij denkt dat ze het nooit zullen halen van de grote uitvaartgiganten als DELA, die dan in de Vlaamse ontluikende markt zouden investeren. Coenegrachts benadrukt dat de kostprijs van crematie met 1.000 euro zou stijgen in geval van liberalisatie.

In het laatste hoofdstuk worden nieuwe, zogenaamde milieuvriendelijke, vormen van lijkbezorging onder de loep genomen. Zowel de buurtcomités als VARU zijn vragende partij voor de invoer hiervan. Liofilisatie werd in het begin van de 21^{ste} gepromoot, maar is nu afgeschreven. Resomatie scheert sinds 2007 hoge toppen. In Amerika, Canada en Australië is de techniek al toegelaten, maar een ethisch vraagstuk doet viceminister-president Geert Bourgeois een afwachtende houding aannemen.

II. Abstract English

In my thesis I'm looking for an answer to the question: Is the Flemish crematorium policy outdated? The past years cremation has become more popular. Flemish crematoria have difficulties to meet the rising demand. In order to meet that demand, the Flemish government invests in intercommunal companies to build and exploit crematoria.

Because those new crematoria are being built between residential neighborhoods, there's a lot of protest against them. Especially in Kortrijk, Ostend and Aalst. In Kortrijk the construction is almost finished but there are still three current lawsuits. In Ostend and Aalst, the protest made the local authorities change their minds. An alternative construction site was chosen.

The residents fear the emissions of the crematoria because it contains nitrogen, mercury and dioxin. However Flemish minister of Environment Joke Schauvliege and the intercommunal companies claim there's no danger to public health, scientific studies show us that constant exposure to low doses of mercury, dioxins and nitrogen could be very harmful to health. The residents also fear odor and the daily confrontation with death.

Also the undertakers criticize the policy. Bruno Quirijnen, spokesman for the Flemish Autonomous Council for Undertakers (FACU) advocates a liberalization of the crematoria policy. Late 90s, former minister Tobback nationalized the policy, when abuses were discovered. FACU states that many undertakers could like to invest in crematoria. He also wants to separate the technical part of cremation from the emotional part. Crematoria would be an unfair competition to undertakers, he claims.

Crematoria-manager Chris Coenegrachts disagrees with FACU. He says the ceremonies have always been a part of the cremation process. He's sure the undertakers just want to extend their benefits with the growing demand for cremation. Coenegrachts also explains that the undertakers who lead FACU have overinvested in farewell auditoria and now feel threatened by the crematoria.

Johan Dexters is the chairman of the National Federation of Belgian Undertakers. That's the official interest group for undertakers, which FACU descended from. Dexters and Coenegrachts ask themselves if the Flemish undertakers would stand a chance if the crematoria policy would be liberalized. They think big funeral companies like DELA would take over the market immediately. Coenegrachts's sure the price of cremation would increase by 1.000 euro if liberalization would be the case.

In the final chapter new environmental friendly technologies are being discussed. Both, the neighborhood committees as FACU ask the Flemish government to approve one of these alternative technologies. Liofilisation was promoted in the beginning of the 21th century but is now depreciated. Resomation might be the technology of the future. Some states of the United States of America, Canada and Australia already approved resomation. But an ethical question forces the Flemish viceminister-president Geert Bourgeois to follow a wait and see approach.

III. Inhoudsopgave

I.	Abstract	2
II.	Abstract English	3
IV.	Voorwoord	6
V.	Inleiding	7
VI.	Literatuurstudie: Is het Vlaams crematoriabeleid achterhaald?.....	9
A.	Historiek crematie	9
1.	De geschiedenis van crematie in West-Europa.....	9
2.	Pioniers in Nederland	9
3.	Juridische strijd en geschiedenis crematie in België	9
B.	Populariteit van crematie door de jaren heen	15
1.	Populariteit in West-Europa.....	15
2.	Evolutie in West-Europa.....	15
3.	Evolutie in België	15
C.	Kritiek op huidige aanpak.....	18
1.	Buurtprotest	18
2.	Liberalisering en oneerlijke concurrentie.....	32
D.	Het crematieproces	38
E.	De technieken van de toekomst?.....	39
1.	Liofilisatie.....	39
2.	Resomatie.....	39
VII.	Synthese	41
VIII.	Suggesties verder onderzoek	43
IX.	Format-analyse.....	44
A.	De Standaard – Liberalisatie van het crematoriumbeleid.....	44
1.	Historiek	44
2.	Kenmerken	45
B.	P-magazine – Resomatie : de Andras-Pandy methode	46
1.	Historiek	46
2.	Kenmerken	46
C.	De Krant van West-Vlaanderen	47

1.	Historiek	47
2.	Kenmerken Het Kortrijks Handelsblad – Actueel	47
3.	Kenmerken Het Brugsch Handelsblad – Op de werkvloer	48
X.	Het onderwerp situeren in de media	49
A.	Radio.....	49
B.	TV-reportage	50
C.	Geschreven pers.....	51
XI.	Besluit.....	52
XII.	Literatuurlijst	52
XIII.	Journalistiek eindproduct.....	55
XIV.	Resultaten enquête	61

IV. Voorwoord

Het schrijven van een bachelorproef doe je niet alleen. Zonder de bereidheid van de geïnterviewde personen en de hulp en het advies van docenten zou het schrijven van dit eindwerk heel wat moeilijker gegaan zijn. Daarom zou ik graag Samen Sterk-woordvoerder Mark Vandemoortele, KW-redactrice Mieke Verhelle, crematorium-uitbater Chris Coenegrachts, NFBBB-voorzitter Johan Dexters, VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen, Uitzicht-directeur Jan Sabbe, De Blauwe Toren-diensthoofd Hans Couvreur, het kabinet van viceminister-president Geert Bourgeois, het kabinet van Vlaams minister van Leefmilieu Joke Schauvlieghe, Barbare Rendant, secretaresse van Europarlementslid Bart Staes, Frank Despriet en natuurlijk mijn promotor Gerti Wouters willen bedanken.

V. Inleiding

In mijn literatuurstudie wil ik achterhalen of het Vlaams crematoriumbeleid aan een update toe is. Tot enkele jaren geleden had ik nooit stilgestaan bij crematie of crematoria in het algemeen. Pas toen de commotie rond het crematorium in Kortrijk de regionale pers begon te halen, begon ik het onderwerp te volgen. Toen, ik gok zo'n vijf jaar geleden, kon ik moeilijk geloven dat een crematorium zo dicht bij een woonwijk mogelijk was.

Toen ik eind vorig jaar de regionale pers nauwlettend in de gaten hield voor mijn stage bij de Krant van West-Vlaanderen, begon ik mij in het onderwerp te verdiepen. Ik stelde voor om een stuk te schrijven naar aanleiding van de aankoop van de crematieovens. Ik interviewde zowel Uitzicht-directeur Jan Sabbe als Samen Sterk-woordvoerder Mark Vandemoortele. Omdat deze twee partijen lijnrecht tegenover elkaar stonden, leek het me noodzakelijk om ook te achterhalen hoe de omwonenden die niet bij het buurtcomité waren aangesloten, denken over het crematorium.

Tijdens het schrijven van dat artikel raakte ik erg geïnteresseerd in het onderwerp. Al snel besliste ik dan ook om het Vlaams crematoriabeleid als onderwerp te kiezen voor mijn bachelorproef. De problematiek van het crematorium in Kortrijk vond ik uitermate interessant, maar ik wou het doortrekken tot op Vlaams niveau. Om te kijken of er iets met het algemeen beleid schort.

Anno 2011 is crematie alomtegenwoordig, maar omdat ik mij moeilijk voorstellen dat dit altijd al zo is geweest, verdiepte ik mij zowel in de geschiedenis als de juridische geschiedenis van crematie in België en Vlaanderen. Op die manier wil ik achterhalen waar de mogelijkheden die de overledenen hebben vandaag komen en achterhalen of er wel genoeg mogelijkheden zijn.

De reden dat de Vlaamse overheid investeert in nieuwe crematoria is omdat er een groeiende vraag naar crematie is. Door de Nationale Federatie van Begraafondernemers van België en de cijfers van het FOD te raadplegen, wenste ik te achterhalen hoezeer die vraag de laatste jaren is gestegen. Ook wenste ik te achterhalen wat de oorzaak is van deze massale keuze voor crematie als lijkbezorging.

Omdat begraafplaatsen en lijkbezorging onder de bevoegdheid van Vlaams viceminister-president Geert Bourgeois (CD&V) valt, ging ik bij zijn kabinet te rade om de visie van de viceminister-president op het crematoriumbeleid te achterhalen.

In Kortrijk is het buurtcomité in een hevige juridische strijd verwickeld met intercommunale Pylon, die het crematorium bouwt. Het leek me onwaarschijnlijk dat Kortrijk de enige stad is waar die problemen zich voordoen. Na onderzoek werd het me duidelijk dat ik de situatie van Oostende, Holsbeek, Aalst en Kortrijk moest uitdiepen om tot een correct beeld van de buurtprotesten te komen.

Ik vroeg me terzelfdertijd ook af wat die mensen precies drijft. Zijn de crematoria werkelijk onschadelijk voor de gezondheid, zoals de intercommunales beweren, of schuilt er een gevaar voor volksgezondheid in de veredelde verbrandingsovens. Om dit te achterhalen verdiepte ik me in de impactstudie die Samen Sterk liet opmaken en op studies over de gezondheidsrisico's, aangehaald door medici die de komst van crematorium Uitzicht met argusogen aanschouwen.

De vraag of de Vlaamse milieuwetgeving wel garantie kan bieden op de gezondheid van de omwonenden drong zich op. Om hierop antwoord te krijgen ging ik onder andere te rade bij het kabinet van de Vlaamse minister van Leefmilieu Joke Schauvliege (CD&V). Omdat de Europese Unie zich altijd als koene ridder voordoet als het om volksgezondheid gaat (vb. rookverbod) contacteerde ik ook Europarlementariër Bart Staes (Groen!) om te kijken wat de plannen van de Europese unie op het gebied van crematoriumbeleid zijn.

Al snel werd het me duidelijk dat ik als student journalistiek onmogelijk kan bepalen of een crematieoven al dan niet schadelijk is voor de gezondheid. Daarom besloot ik de meningen van de verschillende betrokken partijen weer te geven. Andere betrokken partijen die niet aan mijn bachelorproef konden ontbreken zijn crematoriumuitbater Chris Coenegrachts, VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen en NFBBB-voorzitter Johan Dexters.

Tijdens mijn onderzoek werd het me ook duidelijk dat Bruno Quirijnen van VARU zich achter de buurtprotesten schaaft en denkt te weten hoe het crematoriumbeleid beter kan. Door middel van een interview met de man trachtte ik te achterhalen hoe hij het crematoriumbeleid wel zou willen zien, hoe hij dit wilt bereiken en wat zijn motieven zijn. Omdat zijn verhaal nood had aan een grondig wederwoord, interviewde ik ook Johan Dexters en Chris Coenegrachts.

Zowel de buurtcomités als VARU zijn vragende partij voor nieuwe hoogtechnologische technieken om lijken te bezorgen. In het laatste hoofdstuk schets ik deze nieuwe, milieuvriendelijke technieken en probeer ik te achterhalen of ze een kans maken in België. Wat zijn de voor- en nadelen? Zijn ze zo milieuvriendelijk als beweerd wordt? De visie op de mogelijke technieken van de toekomst worden bij viceminister-president Geert Bourgeois, minister van Leefmilieu Joke Schauvliege, VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen, NFBBB-voorzitter Johan Dexters en Westlede-directeur Chris Coenegrachts afgetoetst.

Omdat crematie gedurende heel mijn bachelorproef centraal staat, leek het mij onoverkomelijk om enkele crematoria te bezoeken. Crematorium Westlede in Lochristi bracht ik een bezoek om Chris Coenegrachts te interviewen. Daar verrichtte ik ook een buurtonderzoek. Om het technische aspect van crematie beter te begrijpen maakte ik een afspraak met Hans Couvreur, hij is diensthoofd van crematorium De Blauwe Toren in Brugge.

Chris Coenegrachts en Jan Sabbe verwijten de buurtcomités een NIMBY-houding. Om een algemeen beeld te krijgen hoe mensen over het onderwerp denken heb ik met de hulp van docent Frank Despriet een online-enquête opgesteld. Om tot een evenwichtig resultaat te komen heb ik de enquête op forums van verschillende doelgroepen verspreid.

Dat de enquête leefde bij een hoop Kortrijkzananen merkte ik toen ik telefoon kreeg van Frederik Vlamincx van NVA Kortrijk. Hij vroeg me of hij de enquête in zijn nieuwsbrief mocht opnemen. Omdat ik een uitgebalanceerd beeld wou in mijn resultaten heb ik geweigerd. De resultaten van de enquête zijn beschrijvend en vindt u in bijlage.

VI. Literatuurstudie: Is het Vlaams crematoriabeleid achterhaald?

A. Historiek crematie

1. De geschiedenis van crematie in West-Europa

Crematie was vanaf de Bronstijd (1500 – 400 v. Chr.) een van de meest voorkomende methodes van lijkbezorging. Pas toen een economische crisis een schaarste aan brandhout veroorzaakte werd de overstap naar begraven gemaakt. In West-Europa werden lijken verbrand tot in de 7^{de} eeuw. Omdat de Katholieke Kerk tegen crematie was gekant, kozen Christenen bijgevolg voor begraven. Het succes en de verspreiding van het christendom deden het aantal crematies in die eeuw aanzienlijk dalen. (Enklaar, 1995)

In 787 kondigde Karel de Grote een algemeen verbod op crematie af. Toch bleef de West-Europese bevolking lichamen cremieren tot in de 13^e eeuw. Het zou tot 1963 duren vooraleer de Katholieke Kerk haar mening over crematie zou herzien. In dat jaar verklaarde de Congregatie voor de Geloofsleer dat het Vaticaan geen bezwaar meer had tegen crematie. (Enklaar, 1995)

De populariteit van crematie steeg weer in West-Europa in het midden van de 19^e eeuw. Omdat ondiepe graven op de begraafplaatsen in de bebouwde kom voor onhygiënische omstandigheden zorgden, waren het vooral medici die voorstander waren van ‘gezonde crematie’. Italië en Duitsland namen het voortouw. (Enklaar, 1995)

2. Pioniers in Nederland

De allereerste gecremeerde Nederlander was Multatuli. Het lichaam van deze schrijver en voorvechter van crematie werd gecremeerd in het Duitse Gotha in 1887. Hiervoor kreeg hij in 1948 een monument van het bestuur van de Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding nabij het columbarium van Westerveld, waar zich ook het eerste Nederlandse crematorium bevindt. Na zijn crematie zou het nog tot 1914 duren vooraleer het eerste crematorium in Nederland in werking zou treden. (Enklaar, 1995)

In 1950, 63 jaar nadat Multatuli gecremeerd werd, verkoos slechts 2 procent van de Nederlandse overledenen voor crematie als lijkbezorging. Pas in de jaren '60 begon de techniek aan populariteit te winnen. Vanaf 1955 was het bij onze Noorderburen wettelijke toegestaan om iemand te cremieren en pas in 1968 werd crematie gelijkgesteld aan begraven. Toch was er tot en met 1991 een tweede autopsie nodig bij crematie. Dit omdat het crematieproces sporen van misdaad kan uitwissen. (Enklaar, 1995)

3. Juridische strijd en geschiedenis crematie in België

Ook in België kwam de komst van crematie niet zonder slag of stoot. De onderstaande historiek over crematoria en wetgeving in België illustreert het crematoriabeleid door de jaren heen. Het begint bij strijd van de voorstanders en pioniers van crematie in het begin van de 19^e eeuw en eindigt bij de huidige regelgeving. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

a) De eerste wensen

In België werden in 1874, 1876 en 1881 de eerste wensen tot crematie bij de gemeenteraden van de Brusselse agglomeratie ontvangen. Door middel van het voorleggen van petitie's aan de lokale overheden probeerde de Belgische bevolking crematie als lijkbezorging wettelijk te maken. In 1883 werd onder impuls van Goblet D'Arriella in de Kamer van Volksvertegenwoordigers gedebatteerd over deze 'nieuwe' techniek van lijkbezorging. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

b) De strijd begint

Op 30 maart 1906 riepen de voorvechters van crematie de 'Société Belge pour la propagation de la Crémation' in het leven. (SCIC-ICVC, 2001-2004) De vereniging kon na een jaar tijd op 600 leden en comités in Antwerpen, Gent, Luik, Charleroi, Leuven en Bergen rekenen. (MV, 2005) De eerste opmerkelijke activiteit van deze toen al even opmerkelijke organisatie vond plaats op de Brusselse wereldtentoonstelling in 1910. De organisatie propageerde er toen crematie vanuit een paviljoen. Tussen 7 en 9 september datzelfde jaar organiseerde de vereniging in Brussel een congres tussen crematoriumbedrijven van over de hele wereld. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

In april 1908 kwam uiteindelijk een wetsontwerp bij de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Dit kon zowel op hevige voor- als tegenstand rekenen. Uiteindelijk werd het wetsontwerp niet goedgekeurd. Twintig jaar later kochten de leiders van de "Samenwerkende Maatschappij voor Crematie", de organisatie die voortvloeide uit de 'Société Belge pour la propagation de la Crémation', een stukje grond nabij het kerkhof van Sint-Gilles. Daarop bouwden ze het allereerste Belgische crematorium. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

c) De eerste wetten en crematies

Nadat het eerste Belgische crematorium in 1930 gebouwd was, wilden de Belgische grondleggers van crematie overgaan tot actie. Alleen was er geen wettelijk kader voor crematie voorzien. Omdat er ook geen verbod op crematie was, wou de 'Samenwerkende Maatschappij voor Crematie' haar kans wagen bij de rechtbank. Toch was dit niet nodig. Op 25 juni 1931 besprak de Kamer van Volksvertegenwoordigers een nieuw voorstel dat dezelfde dag nog werd goedgekeurd. 82 Kamerleden stemden voor, 72 stemden tegen en 8 onthielden zich. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Zo'n jaar later stemde de senaat met één meerderheidsstem in met het voorstel. De ernstig zieke senator Volkaert toonde aan hoezeer de polemiek rond crematie leefde, ook in politieke kringen. Hij werd op een draagberrie naar de Senaat gebracht om de meerderheidsstem uit te brengen. Enkele dagen later liet hij het leven. Op 2 april werd de gestemde wet gepubliceerd in het Belgisch staatsblad. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Volgens artikel 2 van de nieuwe gestemde wet omtrent crematoria mocht een crematorium enkel worden uitgebaat door gemeentes en verenigingen van gemeentes. Hierdoor kon de 'Samenwerkende Maatschappij voor Crematie' hun zelfgebouwd crematorium niet uitbaten. Een intercommunale vereniging tussen twaalf gemeentes van Brussel kocht het crematorium en baatte het vervolgens uit. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Op de gemeenteraad van Sint-Gilles werd toen beslist om nog een crematoriumoven te bouwen nabij het kerkhof of een terrein dat in verbinding stond met het kerkhof. De gemeente Sint-Gilles legde een toegangsweg van het kerkhof naar het crematorium aan en zo vond op 20 juni 1933 de eerste crematie in België plaats. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

d) Het recht op zelfbeschikking

Onmiddellijk nadat de wet rond crematie gestemd was, kwam er kritiek uit de hoek van de voorstanders. Zij vonden dat de genomen maatregelen de persoonlijke vrijheid en het zelfbeschikkingsrecht aantastte. Afgevaardigde-burgemeester van Anderlecht Joseph Bracops trachtte tussen 1949 en 1957 oeverloos wijzigingen aan te vragen op de wet van 1932. Hij streefde om de verplichte wilsbeschikking die nodig was om de crematie wettelijk te maken te laten afschaffen en vocht voor de mogelijkheid om de asresten te verspreiden. Ook vond hij dat personen die overleden waren in het buitenland gecremeerd mochten worden. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

In juni 1965 richtte de Unie van Belgische Steden en Gemeenten een werkgroep op. Het hoofdzakelijke doel van deze werkgroep was het werken aan een wetsontwerp om de wet op crematie van 1932 te vervangen. Op 17 oktober 1967 werd dat wetsontwerp overgedragen aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Door een nietigverklaring van de Kamer werd het voorstel opnieuw ingediend in januari 1969. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

e) Een modern statuut

Na heel wat getouwtrek in de jaren '60 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, de Senaat en de Raad van State werd in juni 1971 uiteindelijk een nieuwe wet op begraafplaatsen en begrafenissen gestemd. Deze wet verving ook de allereerste crematiewet, die al dateerde van 21 maart 1932. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Bijna 40 jaar na de allereerste wet omtrent crematie slaagden de voorstanders van lijkverbranding er in om een modern statuut voor crematie te bekomen. Opmerkelijk aan de nieuwe wet was dat er geen geschreven wilsbeschikking voor crematie meer nodig was. Een familielid of ander persoon die instaat voor de begrafenis kon vanaf toen ook de wens van de overledene uiten. Ook is het sinds de wet van 1971 toegestaan om een persoon die gestorven is in het buitenland in België te cremeren, mits machtiging van de procureur des konings van het desbetreffende arrondissement. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

In de oorspronkelijke wet van 1932 stond ook uitdrukkelijk te lezen dat het as van de overledene begraven dient te worden. De wet van 1971 verdrievoudigde het aantal opties. Naast het begraven van de as was het nu ook mogelijk om de restanten van de overledene te plaatsen in een columbarium of uit te strooien op een strooiweide. Een andere optie was ook mogelijk als het koninklijk besluit het zo bepaalde (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Het moderne statuut kwam de populariteit van crematie ten goede. Tot de jaren '70 was crematie enkel mogelijk in Brussel. Eerst volgde Wallonië en pas aan het eind van de jaren tachtig openden de eerste crematoria in Vlaanderen de deuren. (MV, 2005)

f) Stroomversnelling

Nadat de wet op begraafplaatsen en begrafenissen van 1971 gestemd was, raakte het crematoriabeleid in een stroomversnelling. Een omzendbrief van het Ministerie van Binnenlandse zaken verplichtte vanaf 1977 iedere gemeente om naast een begraafplaats ook een columbarium en strooiweide te bezitten. Het werd ook voor privéondernemingen mogelijk om een crematorium uit te baten. Zo'n tien jaar later, in 1989, bepaalde een Koninklijk Besluit dat iedere burger zijn wilsbeschikking kon laten optekenen in het gemeenteregister. Het Koninklijke Besluit van 25 juli 1990 stond het uitstrooien in de Belgische territoriale zone op zee toe. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

In 1992 richtte Minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback een commissie op, die de wetgeving van 1971 rond begrafenissen en crematie moest herzien. Zijn opvolger Johan Vande Lanotte ging verder op het elan van zijn partijgenoot Tobback. Op 6 mei 1997 werd het voorontwerp van de wetwijziging goedgekeurd door de Raad van Ministers en in januari 1998 kwam het via de Kamer van Volksvertegenwoordigers bij de Senaat terecht. De Senaat stelde voor om ook de mogelijkheid om de as door familieleden te bewaren aan de wetwijziging toe te voegen. Dit voorstel werd echter afgewezen door de Kamer. De nieuwe wet werd gestemd en goedgekeurd op 2 juli 1996. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

De wijzigingen van deze wetgeving waren het aanpassen van de inplantingscriteria voor een crematorium. Naast de verplichting van het beschikken over een urnepark en werd de crematieprocedure na opgraving verduidelijkt. De belangrijkste wijziging aan de nieuwe wet was de nationalisering van het crematoriabeleid. Crematoria mochten enkel nog worden uitgebaat door intercommunales, gemeenten of verenigingen van een gemeente. De crematoria hadden vijf jaar de tijd om aan deze wet te voldoen. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

g) Wantoestanden

De nationalisatie kwam er nadat verschillende wantoestanden in verschillende crematoria aan het licht kwamen. Zo zouden de assen van overledenen gemengd en verwisseld zijn. Volgens VARU-voorzitter Bruno Quirijnen hebben deze wantoestanden zeker plaatsgevonden maar zijn ze niet bewezen. Hij had in plaats van nationalisatie liever een goedwerkend controleorgaan gezien. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

De nieuwe wet verplichtte privéondernemingen de technische kant van het cremeren over te laten aan mensen in opdracht van een stad of gemeente. Het crematorium van Brugge was in handen van de Nederlandse uitvaartgigant DELA. Hans Couvreur cremeert sinds 2000 overledenen in De Blauwe Toren in Brugge. Volgens hem heeft DELA pas op het allerlaatste moment beseft dat er iets moest veranderen, om het crematorium wettig te houden. Het Brugs stadsbestuur heeft Hans kort voor het vervallen van deadline, samen met enkele nieuwe werknemers, in dienst genomen. Hiermee was het crematorium in regel met de wetgeving. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

h) Bijkomende maatregelen

In het Belgisch staatsblad van 30 juni 1999 stond te lezen dat het door een wijziging van het Koninklijk Besluit verplicht is om bij de verstrooiing van as op territoriale wateren gebruik te maken van een oplosbare urne. Dit om veel voorkomende technische problemen te vermijden. In de twee daarop volgende jaren werden heel wat bijkomende maatregelen genomen. Zo verscheen in het Belgisch staatsblad van maart 2001 dat de assen mogen worden vrijgegeven, als de overledene schriftelijk een persoon hiervoor heeft aangeduid. De as mag niet voor commerciële doeleinden worden gebruikt en er moet toestemming zijn van de eigenaar van het terrein, waar de as wordt uitgestrooid. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

i) Vlaamse aangelegenheid

Door de Lambarmontakkoorden van juli 2002 vallen begraafplaatsen en lijkbezorging nu onder de Vlaamse ministeriële bevoegdheid van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand. In januari 2004 werd een nieuw decreet gestemd op begraafplaatsen en lijkbezorging die de federale wetgeving moet vervangen. (Schauvlieghe, 2010)

j) Milieunormen

Het Koninklijk Besluit van 5 september 2001 bepaalt de nieuwe werkmethode en organisatie van de crematoria. Ook wordt het begrip ethiek geïntroduceerd in de wetgeving en wordt er een register verplicht die alle etappes die het lichaam kruist, registreert. Twee maanden later verschijnt er een ander Koninklijk Besluit die bepaalt uit welke samenstelling de kist mag bestaan. (SCIC-ICVC, 2001-2004)

Volgens Hans Couvreur, diensthoofd van het crematorium in Brugge, hangt de samenstelling van de kist vooral af van de begrafenisondernemer in kwestie. Hij zal de meest winstgevende kist op dat moment proberen te verkopen. De ene keer is dat geperst - en de andere keer het massief hout. Hij merkt dat vooral het ontbrandingsproces langer duurt bij kisten gemaakt uit massief hout. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Door de commotie rond huisvuilverbrandingsinstallaties verstrengden de emissienormen voor crematoria begin 2000. (Westlede, 2008) Milieuwetgeving Vlarem II paste zijn uitstootnormen voor crematoria aan. (Vlaamse overheid, 1999) Om aan deze strengere normen te voldoen zagen crematoria zich verplicht om nieuwe hoogtechnologische filters te plaatsen en de crematieovens aan te passen. (Westlede, 2008)

Voor de komst van deze nieuwe wetgeving werd de uitstoot van de ontbranding niet gefilterd. Volgens Hans Couvreur stond er een toen een kleine filter rechtstreeks op de schoorsteen die enkel zwarte rook voorkwam. De hoogtechnologische filterinstallaties van crematorium De Blauwe Toren in Brugge werden in 2001 geplaatst. Om de installaties in het gebouw te krijgen hebben de installateurs van het bedrijf Facultatieve Technologies stukken uit de muur van het crematorium moeten zagen. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Op 16 januari 2004 wordt een decreet goedgekeurd die de wetgeving van 1971 vernietigt. Volgens dat decreet moet een kist, bestemd voor crematie, uit natuurlijk materiaal bestaan. Dat decreet verbiedt kisten die bewerkt zijn met houtbeschermingsmiddelen en halogeenorganische middelen. Er moeten biologisch afbreekbare lijmen als ureumformaldehydelijm en PVAC gebruikt worden. Ook biologisch afbreekbare lak en metalen verbindingselementen als vijzen en scharnieren zijn toegestaan. (Westlede, 2008)

Toch is er geen controle op dit alles. Ook Hans, diensthoofd van het crematorium van Brugge, heeft geen controle op de bekleding en inhoud van de kist. Er is volgens hem wel een covenant vanuit de beroepsverenigingen die de belangen verdedigt van begrafenisondernemers om geen PVC en alleen maar biologisch afbreekbare lijkzakken te gebruiken. Maar lijkzakken uit PVC kosten minder en zijn veel steviger dan het biologisch afbreekbaar alternatief. "Dus verwondert het me niet dat er heel wat lijkzakken uit PVC worden gemaakt en gebruikt", zegt hij. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Hiernaast haalt de persoon die de crematieovens bedient ook dikwijls horloges, metalen accessoires en orthopedische metalen uit de oven. De restanten van prothesen worden dan gerecycleerd en opgehaald door het Nederlandse bedrijf OrthoMethals. Voor elke opgehaalde kilo schenkt het bedrijf 1 euro aan een goed doel. De edelmetalen worden doorverkocht en hergebruikt in de vliegtuig- en auto-industrie. Van een klein deel worden opnieuw prothesen gemaakt. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Verder behoudt het decreet de nationalisatie van crematoria. Dat wil zeggen dat het enkel intercommunales of gemeentes een crematorium mogen oprichten of beheren. (Vlaamse overheid, 2004) Hierdoor mag enkel personen in opdracht van een stad, intercommunale of gemeente de crematieovens bedienen. De bijpassende aula, rouwmaaltijd en de reservatie- en registratielijst mogen wel door private ondernemingen geregeld worden. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Het is wel mogelijk voor privéondernemingen om een crematorium op te richten in samenspraak met een intercommunale, gemeente of stad. Maar dan moet het personeel, aangesteld door de gemeente, de crematieovens bedienen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

k) Verdere regelgeving

Het decreet van 16 januari 2004 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging bepaalt ook dat enkel een begrafenisondernemer het lichaam van een overledene mag vervoeren. Elke gemeente moet een begraafplaats hebben voor zijn burgers, dit kan ook in samenwerkingsverband met andere gemeenten. Een schriftelijke wilsbeschikking tot crematie is nog steeds mogelijk, maar ook een schriftelijke overeenkomst van de familieleden in eerste graad mag de wens van de overledene vertalen aan de begrafenisondernemer.

Als iemand gecremeerd wordt dan kan de urne met stoffelijke resten begraven worden. De urne kan ook in een columbarium geplaatst worden. Als tijd van het columbarium verlopen is, mag indien aangevraagd een dierbare of familielid de as bewaren. Een overeenkomst binnen de familie is hiervoor nodig. De as van de overledene mag ook worden uitgestrooid op de voorziene strooiweide of op zee, binnen de Belgische territoriale wateren. (Vlaamse overheid, 2004)

Er kan ook beslist worden dat het as van de overledene zelf te bewaren of op een alternatieve manier uit te strooien. Indien niet vastgelegd in een wilsbeschikking moet de persoon die de as in ontvangst neemt schriftelijk bepaald worden door de nabestaanden in eerste graad. Deze persoon is verantwoordelijk voor de as en dient zich aan enkele voorschriften te houden.

De as mag niet gebruikt worden voor commerciële doeleinden en mag niet uitgestrooid worden op openbaar domein, tenzij het om de strooiweide van een begraafplaats gaat. Als de as wordt uitgestrooid op privéterrein die geen eigendom is van een familielid in eerste graad is schriftelijke toestemming van de eigenaar vereist. Ook bij het begraven van de as is dit het geval. Als de nabestaanden het aanvragen kan er ook een symbolische hoeveelheid as worden meegegeven. (Vlaamse overheid, 2004) Volgens Westlede-directeur Kris Coenegrachts is dit erg populair. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

B. Populariteit van crematie door de jaren heen

1. Populariteit in West-Europa

Hoewel de eerste moderne crematie in 1873 in Italië plaatsvond, is deze vorm van lijkbezorging daar nog steeds niet populair. In 1995 typeerde 'hoe noordelijker, hoe populairder' de vraag naar crematie in Europa. Toen werden 70 procent van alle overledene in Scandinavië en het Verenigd Koninkrijk gecremeerd, met uitzondering van Finland. In Finland werd toen slechts 13 procent van lijken door middel van ontbranding bezorgd. De cijfers in Nederland en in overwegend Katholieke landen lagen toen heel wat lager dan nu. (Enklaar, 1995)

2. Evolutie in West-Europa

Als je de cijfers van de crematiecapaciteit anno 2011 bekijkt, merk je dat crematie aan opmars bezig is in Europa. Zweden is koploper met één crematorium per 132.810 inwoners, gevolgd door Denemarken (170.879 inwoners per crematorium), Nederland (240.154 inwoners per crematorium) en het Verenigd Koninkrijk (242.136 inwoners per crematorium). België bekleedde in 2009 met zijn 11 crematoria de 15^e plaats tussen Hongarije en Slovenië. Ons land heeft één crematorium per 944.748 inwoners. Italië neemt de 17^{de} plaats in met een crematorium per 1.118.226 inwoners. (Adel BV, 2011)

3. Evolutie in België

a) VARU ontkent

Hoewel Bruno Quirijnen, voorzitter en woordvoerder van VARU, de toenemende populariteit van crematie ontkent en de stijging toeschrijft aan de bevolkingsgroei vertellen de cijfers van de Nationale Federatie van Beroepsverenigingen en Syndicale Kamers van Aannemers van Begrafenissen van België (NFBBB) en de federale overheid een ander verhaal. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

b) Van 1986 tot nu

Volgens de cijfers van het NFBBB vonden er in 1986 in België 14.433 crematies plaats. Op dat moment konden overledenen enkel gecremeerd worden in Ukkel, Antwerpen of Luik. Tussen 1988 en 1990 kwamen het vier crematoria bij in ons land: De Blauwe Toren in Brugge in 1988, Westlede in Lochristi in 1989 en één in Charleroi en Mons in 1990. Op het eind van het jaar 1990 werden in totaal 20,818 mensen gecremeerd in België. Hoewel dit slechts een klein deel was van het aantal overledenen was de stijging zeker al zichtbaar. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Nadat in 1992 ook Turnhout, Hasselt en Vilvoorde over een crematorium beschikten, steeg het totaal aantal crematies in België tot 24.102. In 1997 werd er met 30.554 crematies de kaap van 30.000 overschreden en op het eind van 2003 hield de teller halt bij 41.571 crematies. Zes jaar later, toen het crematorium van Sint-Niklaas al twee jaar in werking was, werden in België in totaal 49.307 crematies geregistreerd. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Volgens de cijfers van Intercommunale Westlede en de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) vonden er in België in 2010 zo'n 50.809 crematies plaats. Dat wil zeggen dat het jaarlijkse aantal crematies de laatste twintig jaar met 30.000 is toegenomen. Terwijl in 1990 slechts 20 procent van de overledenen in België gecremeerd werden, was dat in 2009 al 47,2 procent. In 1990 werd in Vlaanderen slechts 17,6 procent van de overledenen gecremeerd. In het jaar 2000 was

dat percentage al gestegen tot 42,2 procent van de overledenen en in 2009 koos 56 procent van de overledenen als laatste wilsbeschikking voor crematie. (IW;ADSEI, 2010)

c) En in Brussel

Wat opvallend is, is dat het aantal crematies in Brussel de laatste twintig jaar nagenoeg gelijk zijn gebleven. In 1990 was het de laatste wilsbeschikking van 63 procent van de Brusselaars om gecremeerd te worden. Na een lichte daling door de daaropvolgende twintig jaar heen staat het aantal gecremeerde lichamen in Brussel op 67,3 procent van de overledenen in 2009. In Wallonië ligt het aantal crematies het laagst. Daar was het in 2009 van slechts 28 procent van de overledenen de wilsbeschikking om gecremeerd te worden. In 1990 was dat nog 10,2 procent. Een kleine vertekening van die cijfers is mogelijk omdat overledenen ook in een ander gewest mogen gecremeerd worden. (IW.,ADSEI., 2010)

d) Sociologische verklaring

Volgens Westlede-directeur Chris Coenegrachts ligt vooral de verstedelijking aan de basis van de toenemende populariteit van crematie. Omdat we met 11 miljoen Belgen zijn, is er simpelweg geen plaats meer om iedereen te begraven. Toch zijn er volgens Chris ook sociologische factoren gemoeid met de populariteit. Omdat de dorpsbanden lossen, de mensen mobieler en de wereld kleiner wordt, daalt ook het aantal familiegraven. Mensen blijven ook niet meer hun hele leven in hun geboortedorp wonen. Volgens de Westlede-directeur zal het percentage gecremeerde lichamen in de nabije toekomst stijgen tot 80 procent van de overledenen. Het overige percentage zal om religieuze redenen niet voor crematie kiezen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

e) Voordelen

Verder heeft crematie volgens Chris ook verschillende voordelen. Zo zijn er verschillende mogelijkheden van lijkbezorging mogelijk, terwijl dit bij begraven niet het geval is. De as van de overledene kan worden uitgestrooid op een strooiweide of op zee. Maar het as kan ook worden begraven of worden bewaard in een columbarium. De nabestaande kunnen de resten van de dierbare ook meenemen naar huis of kunnen door middel van een simpele aanvraag een symbolische hoeveelheid meenemen naar huis, wat erg populair is. In Oost-Vlaanderen kiest 30 procent van de nabestaanden hiervoor. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

f) Reactie overheid op stijgende vraag

De stijgende vraag naar crematie als laatste wilsbeschikking zorgt dat de bestaande crematoria overal in Vlaanderen op volle toeren draaien. Zo moeten mensen die afscheid willen nemen in de aula van het crematorium soms uren moeten wachten, vooraleer de voorgaande ceremonies zijn afgesloten. Om de druk van de bestaande crematoria weg te nemen investeerde de Vlaamse overheid de laatste jaren honderdduizenden euro's in de bouw van verschillende crematoria in Sint-Niklaas, Oostende, Kortrijk, Aalst en Leuven. Momenteel is het crematorium van Sint-Niklaas al 1,5 jaar actief en verlicht het de druk van Westlede in Lochristi. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Volgens viceminister-president Geert Bourgeois volgt zijn administratie de stijging van de crematiepopulariteit nauwkeurig op. Er zijn momenteel zeven crematoria in Vlaanderen, waarvan

twee in Antwerpen, één in Limburg, twee in Oost-Vlaanderen, één in Vlaams-Brabant en één in West-Vlaanderen. En er worden er op dit moment nog twee bijgebouwd: een in het West-Vlaamse Kortrijk en één in het Vlaams-Brabantse Holsbeek, die de druk van Vilvoorde en Hasselt moet verlichten. (Bourgeois, 2010)

Er zijn nog plannen om crematoria te bouwen in Aalst, Oostende en Antwerpen. Als de vraag de huidige stijging aanhoudt zal crematie binnenkort bij 75 procent van de overledenen het geval zijn en zal Vlaanderen over twaalf crematoria beschikken. De viceminister-president heeft zijn administratie bevolen de problematiek te inventariseren en in kaart te brengen zodat er naar de toekomst toe voldoende capaciteit is, zonder overschotten te creëren. (Bourgeois, 2010)

C. Kritiek op huidige aanpak

1. Buurtprotest

a) Actuele casussen

De hoewel de Vlaamse overheid met zijn steun de crematiebehoefte van de Vlaming probeert te bevredigen, wordt de komst van crematoria niet overal enthousiast onthaald. Politici vinden dat de maatschappelijke behoefte primeert op de mening van de omwonenden, die op hun buurt hun gezondheid vrezen. De afgelopen jaren stootten de plannen voor het plaatsen van een crematorium vooral in Aalst, Oostende en Kortrijk op hevig verzet van de omwonenden.

In Holsbeek nabij Leuven wordt het crematorium op een afgelegen plaats gebouwd en is er momenteel geen protest. Hieronder vindt u een beknopte geschiedenis van de plannen en het verzet daartegen. Het leek mij interessant om deze casussen te bespreken omdat ze zich allemaal in een andere fase bevinden. Ze tonen ook aan dat de werkwijze van de lokale overheid de zaak maakt of kraakt, zowel voor het stadsbestuur als de ontevreden omwonenden.

(1) Oostende

In Oostende werd er in 1999 al over een crematorium in Oostende nagedacht. Oorspronkelijk was het de bedoeling om het crematorium te bouwen in de Nieuwpoortsesteenweg tussen het containerpark en de al aanwezige begraafplaats. In de buurt van deze site zijn rust- en verzorgingstehuizen, woonwijken en op minder dan 50 meter een appartementencomplex gevestigd. (Aurex, 1999)

In 2005 past het stadsbestuur het BPA Hippodroom aan zodat de site plaats kan geven aan een bioscoop, een golfterrein, appartementsgebouwen en een crematorium. (Bruneel, 2008) De komst van het crematorium in Oostende is nodig omdat de stad in 2004 al 30 procent van de crematies in West-Vlaanderen vertegenwoordigd. (Fontaine, 2004) Nu moeten familieleden die afscheid willen nemen van hun dierbare in de aula van het crematorium tot Brugge rijden. (Kerger, 2009)

Onder leiding van Peter Corby ontstond er in 2007 buurtprotest. Omdat het buurtcomité 1.000 handtekeningen tegen het crematorium verzamelde en vrijwel alle partijen buiten SP.a tegen het crematorium gekant waren, liet het stadsbestuur onder leiding van burgemeester Jean Vandecasteele (SP.a) in 2008 een impactstudie opmaken. SGS Belgium maakte de impactstudie op, maar die kon het buurtcomité in 2009 niet bekoren. Het buurtcomité liet de studie lezen door professoren die zeiden dat ze studenten met zo'n werk zouden buizen. Burgemeester Vandecasteele antwoorde dat een andere locatie moeilijk te vinden is omdat een crematorium over een columbarium en strooiweide moet beschikken. (Belpaeme, 2009)

Begin november 2010 liet burgemeester Vandecasteele weten dat de plannen voor het crematorium in het Westenkwartier zijn opgeschort. Hoewel hij bij zijn standpunt blijft dat een crematorium nabij de woonwijk mogelijk is, kiest hij toch voor een andere site. Volgens de burgemeester was een rationele discussie niet mogelijk door de emotioneel geladen argumenten van de omwonenden. Omdat hij zijn stadsbewoners zou ontevreden stellen bij het doorzetten van zijn plannen heeft hij voor een nieuwe site gekozen. Het crematorium zal op de plaats van de oude steenbakkerij tussen Zandvoorde en de snelweg komen. (Kerger, 2009)

De intercommunale tussen Oostende, Middelkerke, Bredene en Oudenburg die werd opgericht om het crematorium uit te baten, moet echter nog vier jaar op de komst van het crematorium wachten. Het gewestplan zal moeten worden aangepast en de grond zal nog moeten worden aangekocht alvorens de bouw van het crematorium kan starten. Tot die tijd kunnen Oostendenaren die willen afscheid nemen bij de crematie van hun dierbare in het crematorium De Blauwe Toren in Brugge terecht. (Kerger, 2009)

(2) Aalst

De allereerste plannen voor het crematorium in Aalst zijn ondertussen al 18 jaar oud. De vraag om een crematorium te bouwen in Aalst komt van intercommunale Westlede. De intercommunale bemerkte de stijgende populariteit van crematie en wil met een tweede crematorium de druk van het crematorium van Lochristi verminderen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Om de positie als centrumstad van Aalst te versterken koos het stadsbestuur voor de Hoezekouter als oorspronkelijke locatie.

Omdat de Hoezekouter dichtbij bewoonde straten als de Hoezekouterdreef, de Kleine Hoezekouter, de Kareelstraat, de Leo de Bethunelaan en de Kerkhoflaan ligt, verenigden vzw Red De Hoezekouter en vzw Raldes (Regionale Actiegroep Leefmilieu Dender en Schelde) zich om samen een vuist te maken tegen de komst van het crematorium. (June, 2006) Volgens Jan De Mey, woordvoerder van vzw Red De Hoezekouter is de vrees voor de milieu-impact van het crematorium de voornaamste reden van het verzet. (NV, 2004)

De actiecomités spannen een rechtszaak aan en in 2004 halen ze bij de Raad van State hun slag thuis. Het BPA van de site waar het crematorium moet worden gebouwd, wordt vernietigd. Het stadsbestuur laat het hier echter niet bij en begint met een ontwerp voor een Ruimtelijk Uitvoeringsplan voor de grond waar het crematorium moet komen, dat het BPA overstijgt. (NV, 2004) Na heel wat politiek getouwtrek zorgt de lokale CD&V er uiteindelijk voor dat op 31 december 2007 niet de Hoezekouter maar de Siesegemkouter de plaats is waar het crematorium moet komen. (JOL, 2008)

De omwonenden van de Hoezekouter reageren opgelucht, maar al snel vormt er zich een nieuw actiecomité dat de naam vzw Red de Erpe- en Siesegemkouter. De leden van dit actiecomité verzetten zich omdat het crematorium te dicht in de buurt van het Algemeen Stedelijk Ziekenhuis zou komen. Ook vrezen de leden mobiliteitsproblemen. Voordat de komst van het crematorium op de Siesegemkouter definitief wordt, moet eerst het masterplan voor het bedrijvenpark worden goedgekeurd. (VARU, n.d.)

Op 16 maart 2010 is het zover: Stad Aalst keurt het masterplan voor het bedrijvenpark op de Siesegemkouter goed en zo is ook het crematorium zo goed als zeker van zijn plaats op het bedrijvenpark. De kostprijs van de bouw van het crematorium bedraagt 10 miljoen euro. Het crematorium zal net zoals het crematorium in Sint-Niklaas met zijn drie crematieovens een capaciteit van 2500 crematies per jaar hebben. (Belga, 2010) Ook wordt er ruimte voorzien voor een resomator te plaatsen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Hierover kan u meer lezen in hoofdstuk zes.

Hoewel Aalsts burgemeester Ilse Uyttersprok in de pers benadrukt dat het een politiek moeilijk en complex dossier is, (Belga, 2010) vinden de leden van vzw Red de Erpe- en Siesegemkouter dat het

stadsbestuur te vroeg juicht. Er loopt immers nog een rechtszaak bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens die het Ruimtelijk Structuurplan van Stad Aalst aanklaagt. (VARU, n.d.)

Er wordt verwacht dat het crematorium in 2014 in werking zal treden. Het crematorium zal 5ha van het bedrijvenpark in beslag nemen: 3 hectare voor het gebouw en 2 hectare als groene zone. (Belga, 2010) Het crematorium zal naast de twee aula's met bijhorende familiekamers bevatten om afscheid te nemen ook een wachtruimte bevatten. Verder zal er ook een gebouw zijn waar het mogelijk is om een rouwmaaltijd te nuttigen of een koffie te drinken. Naast het crematorium zal natuurlijk ook een grote parking en buitenruimte voorzien zijn. (Vlaams Bouwmeester, 2010)

(3) Holsbeek

Ook in Vlaams Brabant heeft behoefte aan een nieuw crematorium. Om de druk op het crematorium van Hasselt en Vilvoorde te verlichten, richtten 28 van de 30 gemeenten in het arrondissement Leuven in 2005 de intercommunale IGS op. De gemeenten investeerden 6 euro per inwoner in het crematorium. Enkel de gemeenten Tervuren en Geetbets maken geen deel uit van de intercommunale. (Vanspauwen, 2008) Het crematorium zal over drie crematieovens beschikken. (Berlanger, 2009)

Hoewel er enkele woonwijken in de buurt van het toekomstige crematorium gelegen zijn, was er geen hevige buurtprotest zoals in Oostende, Kortrijk of Aalst. Het enige waar de buurtbewoners zich zorgen om maakten was het bijkomende verkeer. In oktober 2006 eisten de bewoners van de Jennekestraat en dubbeekstraat in Aarsschot een aparte toegangsweg voor het crematorium. Verwacht wordt dat het crematorium dagelijks zeshonderd wagens zal lokken. (Mertens, 2006)

Het ontwerp voor het crematorium is het idee van het Gents architectenbureau Coussée en Goris. Dit bureau won in 2007 al de Vlaamse cultuurprijs in de categorie 'architectuur' en tekende ook het ontwerp voor een stedelijk complex in de woestijn van Dubai. Het crematorium zal de vorm van een sarcofaag krijgen, in de kleur van het ijzerzandsteen die in de regio veel wordt gebruikt. (Vanspauwen, 2008)

Het crematorium wordt op dit eigenste moment gebouwd. De eerste steen werd gelegd op 22 oktober 2010. Het Vlaamse gewest subsidieert 2,8 miljoen euro. Omdat de totaal kost van het project 12 miljoen euro bedraagt, leende de intercommunale nog 8 miljoen euro bij. Het tekort hoest de intercommunale zelf op. Het crematorium moet in 2012 in werking treden. (GGH, 2010)

(4) Kortrijk

In Kortrijk staat de mogelijkheid van een crematorium op Hoog-Kortrijk al in het masterplan van 1989 genoteerd. Althans niet in die woorden. In het BPA staat te lezen dat de site kan dienen voor een begraafplaats en ondersteunende faciliteiten. Onder ondersteunende faciliteiten kan je zowel een aula om de laatste groet te brengen, een sanitair complex of ook een crematorium verstaan. De begraafplaats kwam er in 2001, de crematoriumbal ging vier jaar later aan het rollen. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Intercommunale Pylon verenigde 22 gemeenten in Zuid West-Vlaanderen en zag op 22 maart 2004 het levenslicht. De 22 gemeenten vertegenwoordigen in totaal 425.000 inwoners. In 2005 organiseerde Pylon een architectenwedstrijd. Het is het ontwerp van Souto de Mauro Arquitectos &

Sumprojects die het meest in het oog springt en de plannen mag aanleveren. Op 28 maart 2011 valt een van de architecten van crematorium Uitzicht in de prijzen.

Edoardo Soto de Moura wint de befaamde Pritzker Architecture Prize 2011 en mag die begin juli gaan afhalen in Washinton. (psilon, 2011) Oorspronkelijk was de kostprijs voor het crematorium op 6 miljoen euro geraamd, maar uiteindelijk zal deze oplopen tot 10 miljoen euro. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

In 2006 laat Pylon een milieustudie uitvoeren door het studiebureau SGS en organiseert een infovergadering om de omwonenden op de hoogte te brengen van hun plannen met de omgeving. Al van bij de eerste infovergadering stuiten de plannen op verontwaardiging bij de omwonenden en in maart 2006 vormt zich het buurtcomité Samen Sterk. Onder leiding van woordvoerder Mark Vandemoortele organiseert Samen Sterk een petitie die op 529 handtekeningen kan rekenen. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Mei 2007 keurt het stadsbestuur het voorontwerp voor crematorium Uitzicht goed en op het einde van dat jaar wordt zowel de bouw- als milieuvergunning aangevraagd. Ondertussen organiseert het buurtcomité een infoavond voor de omwonenden, die meer uitleg geeft over de schadelijke uitstoot van een crematorium. Het buurtcomité organiseert een protestloop en dient 3.592 bezwaarschriften in. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Hoewel de aanvang van de werken oorspronkelijk gepland staan voor 2008, worden die door enkele rechtszaken uitgesteld. In opdracht van buurtcomité Samen Sterk maakt studiebureau PRG Odournet een twee studie over de gevolgen van de uitstoot op, die de studie van SGS Belgium in opdracht van Pylon bekritiseert. Op 3 april 2008 dient het buurtcomité een beroepschrift in bij Vlaams Minister van Leefmilieu Hilde Crevits en in het najaar besluit de minister om het beroep niet te aanvaarden. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Op het einde van juni, 2008 dient Samen Sterk twee verzoekschriften in bij de Raad van State. Eén om de bouwvergunning en één om de milieuvergunning te vernietigen. Bij het verzoekschrift om de milieuvergunning te vernietigen beroept het buurtcomité zich vooral op het besluit van het Vlaams Gewest van 19 januari 1999. Dat besluit stelt dat een crematorium een hinderlijke instelling is en thuishoort bij klasse 1 in de milieuwetgeving. Klasse 1 is de meest vervuilende klasse. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Het verzoekschrift tot vernietiging van de bouwvergunning behandelt het BPA. Volgens woordvoerder Mark Vandemoortele wijkt dit af van het oorspronkelijk gewestplan, waar het als woonuitbreidingsgebied genoteerd staat. Ook overstijgt het crematoria volgens het buurtcomité met zijn 3 crematieovens het regionale karakter van de ondersteunende faciliteiten. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Op 3 september 2009 opent Samen Sterk een derde rechtszaak tegen intercommunale Pylon. Bij de Kortrijkse Rechtbank van eerste aanleg dient het buurtcomité een milieuvorderingsstaking in. Samen Sterk klaagt daar vooral over de luchtkwaliteit en de lage schouwhoogte van het crematorium. Op 3 juni valt de uitspraak die het buurtcomité ongelijk geeft. Pylon had ook een klacht ingediend wegens tergend en roekeloos gedrag en eiste 100.000 euro van het buurtcomité. Dat verzoek wees de Rechtbank van eerste aanleg af. Samen Sterk legt zich niet neer bij de uitspraak en gaat in oktober

2010 in Hoger Beroep bij het Hof van Beroep in Gent. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

Op 22 februari 2010 starten de bouwwerken van crematorium Uitzicht op Hoog Kortrijk. Omdat het nog een tiental jaar kan duren vooraleer een definitieve uitspraak valt bij de Raad van Staten acht Pilon het onnodig op deze uitspraak te wachten. Ze willen naar eigen zeggen de crematiebehoefte in de streek vervullen. Uitzicht zal een zone voor de technische installaties, een grote- en kleine aula en een onthaal en familieruimte bevatten. En eind oktober 2010 bestelt Pilon de crematieovens. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

Op 14 januari 2010 geeft de adviseur van de Raad van State advies om de milieuvergunning onontvankelijk te laten verklaren. Begin maart wordt ook de bouwvergunning in vraag gesteld. (Lanssens, 2011) Westlede-directeur Chris Coenegrachts, die Pilon naar eigen zeggen helpt met Uitzicht op poten te zetten, is niet ongerust. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Uitzicht-directeur Jan Sabbe laat ook het advies van de auditeur niet aan zijn hart komen. Hij zal, als de milieuvergunning wordt ingetrokken, een nieuwe aanvragen. (Vanhee, 2011)

De Raad van State besliste op 18 februari 2011 om de klachten van de burens onontvankelijk te laten verklaren. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Hierdoor komt de stedenbouwkundige vergunning op een helling te staan en zijn de debatten weer geopend. Ook adviseerde die auditeur dat de verzoekende partijen persoonlijk en rechtstreeks belang hebben bij de uitspraak. (Lanssens, 2011)

Frederik Vlaminck van NVA Kortrijk zegt dat er iets aan het veranderen is. Volgens hem zal het crematorium een groot discussiepunt worden bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen. NVA is dan ook de enige partij die Samen Sterk steunt in zijn strijd tegen het crematorium op Hoog-Kortrijk. (Vlaminck, persoonlijke communicatie, 17 april 2011) De uitspraak van 18 februari drijft ook waarnemend-burgemeester Lybeer met de handen in het haar. In Het Laatste Nieuws van 11 maart uit hij zijn bezorgdheid. (Lanssens, 2011). Westlede-directeur Chris Coenegrachts ziet ook hier geen reden tot paniek. Omdat het advies van de auditeur nog niet definitief is, worden de bouwwerken niet stilgelegd. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Het crematorium moet jaarlijks zo'n 3.600 lijken bezorgen. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Ondertussen pleit minister van Justitie en burgemeester van Kortrijk Stefaan De Clerck (CD&V) in De Standaard van 9 mei om de overheid sommige dossiers immuun te maken voor individuele klachten. De aanleiding tot het voorstel is de vernietiging van de bouwvergunning van de tramlijn van Deurne naar Wijnegem door de Raad van State. Maar de minister doelt net zozeer op de bouw van crematoria en gevangenissen. Hij verwijt de Raad van State een gebrek aan realiteitszin en pleit voor een administratieve rechtbank van eerste aanleg. Vlaams minister-president en partijgenoot Kris Peeters (CD&V) volgt hem hierin. (Beel, 2011)

b) Argumenten tegen crematorium in woonzone

Hieronder vindt u de argumenten van de buurtcomités waarom een crematorium niet in een woonzone past. Omdat ik me het meest van al heb ingegraven in de casus Kortrijk, zal crematorium uitzicht ook het meest als voorbeeld genomen worden. Ik zal me ook niet uitspreken of de uitstoot van het crematorium effectief schadelijk is voor de gezondheid van de omwonenden of niet. Wel zal

ik de mening van alle partijen, waaronder wetenschappers en wetenschappelijke studies, aan bod brengen.

(1) Confrontatie met de dood

Een van de grote redenen tot protest van de omwonenden van toekomstige crematoria is de dagelijkse confrontatie met de dood. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Zo moet crematorium Uitzicht in Kortrijk op een weekdag zes en op zaterdag negen lichamen cremieren. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010) Als de cijfers overeenkomen met het crematorium van Brugge en Lochristi zal zo'n dertig procent van de crematies worden voorafgegaan van een afscheidsceremonie. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Ook de omwonenden die niet bij buurtcomité Samen Sterk zijn aangesloten zien het bijkomend verkeer van colonnes lijkwagens en rouwende familieleden niet zitten. Zij denken dat de dagelijkse confrontatie met de dood een nefaste invloed zal hebben op hun gemoedsrust. (Maes, persoonlijke communicatie, 12 november 2010)

(a) Auschwitz-Birkenau KZ-syndroom

In een evaluatie van de impact van een crematorium op het milieu en de volksgezondheid wijzen cardioloog Jean-Marie Bergen, pneumoloog Bernard Gheysens en huisdokter en wetenschappelijk medewerker aan de subfaculteit geneeskunde Reinhilde Zwaenepoel ook op de psychologische impact van een crematorium in een woonzone. Emotionele mensen kunnen het mentaal moeilijk krijgen omdat ze nabij een plaats wonen waar menselijke resten worden verbrand. Ze wijzen hierbij op het auschwitz-birkenau KZ-syndroom. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

(b) Hans Couvreur, diensthoofd De Blauwe Toren

Hans Couvreur, diensthoofd van crematorium De Blauwe Toren in Brugge, werkt al vanaf het begin van de 21^{ste} eeuw in het crematorium. Eerst cremeerde hij zelf en nu heeft hij een leidinggevende functie. Hij zegt dat dagelijks in aanraking met dode mensen komen wel een impact heeft op zijn gemoedsrust. Hierdoor denkt hij naar eigen zeggen veel meer aan de dood en de zin van het leven. Hoewel hij kan geloven dat er mensen zijn die het hiermee moeilijk zouden hebben, vindt hij het niet slecht om dagelijks stil te staan bij de vergankelijkheid van het leven. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

(c) Jan Sabbe, directeur Crematorium Uitzicht

Uitzicht-directeur Jan Sabbe stelt dat mensen vandaag de dag de dood als een taboeonderwerp zien. Hij vindt dat de dood deel uitmaakt van het leven en dat de dood in het leven niet verstopt moet worden. Als argument stelt hij dat de dood vroeger deel uitmaakte van het dorpsleven. Dat overledenen in het centrum, onder de kerktoren werden begraven. Nu is dit niet meer het geval en hij acht het nodig dat de mensen een confrontatie met de dood onder ogen moeten durven komen, ook al worden ze er zelf niet mee geconfronteerd. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

(d) Bruno Quirijnen, begrafenisondernemer en woordvoerder VARU

Bruno Quirijnen, woordvoerder van VARU en uitvaartondernemer, hecht geen geloof aan de woorden van Uitzicht-directeur Jan Sabbe. Volgens Quirijnen is na een overlijden alles bespreekbaar en heerst er al jaren geen taboesfeertje meer rond de dood en uitvaart. Hij vindt het niet nodig om mensen met de dood te confronteren als dat niet nodig is, maar stelt dat mensen die met een

overlijden te maken hebben zo goed mogelijk begeleid moeten worden in het nemen van beslissingen rond uitvaart. Daar bevindt zich volgens hem de noodzaak van een goede uitvaartbegeleider. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

(e) Chris Coenegrachts, directeur crematorium Lochristi en – Sint-Niklaas

Chris Coenegrachts, directeur van crematorium Westlede in Lochristi, relateert de dagelijkse confrontatie met de dood. Hij stelt dat de lijkwagens enkel tijdens de kantooruren rijden, wanneer de meeste mensen zijn gaan werken. Ook vindt hij dat de confrontatie met de dood er al was, vanwege de begraafplaats op hoog Kortrijk. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

(f) Buurtonderzoek

Omdat er geen omwonenden zijn nabij crematorium De Blauwe Toren in Brugge, was een buurtonderzoek daar uit den boze. Hoewel het crematorium in Lochristi in een groenzone ligt, zijn er heel wat wijken nabij de toegangsweg tot het crematorium. Een buurtonderzoek wees uit dat de omwonenden daar geen last hebben van het aanwezige crematorium. Crematorium Westlede staat daar wel al sinds 1989, waardoor het al aanwezig was toen dat veel mensen er kwamen wonen. (Vanderhirst, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Mark Stevens en Hilde Vanderhirst wonen al zes jaar op 200 meter van crematorium Westlede. Hilde werkt sinds kort parttime. Toen ze fulltime werkte had ze geen last van de lijkwagens en colonnes rouwende familieleden, omdat ze deze naar eigen zeggen niet zag. Toch heeft ze hieraan even moeten wennen, toen ze parttime begon te werken. Maar na verloop van tijd is ze dit gewoon geworden. (Vanderhirst, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Zowel Talia Haes, Dennis Aerts als Karina Dekeere wonen ook in de buurt van het crematorium. Alle drie zeggen ze dat ze na verloop van tijd de lijkwagens gewoon zijn geworden. (Haes, Aerts, Dekeere, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

(g) geurhinder

Een van de grootste angsten van de omwonenden is last hebben van geurhinder, afkomstig van het crematorium. In Vlaanderen zijn er geen normen voor geurhinder opgenomen in Vlarem II, die de Vlamingen beschermt tegen uitstoot. Volgens de studie van SGS Belgium in opdracht van Pylon is het onmogelijk dat er geurhinder optreedt. Omdat het buurtcomité deze studie niet geloofwaardig vindt, liet het in 2007 een nieuwe studie opmaken door het studiebureau PRG Odournet. Die studie werd in februari 2010 geactualiseerd. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Over Vlarem II, SGS Belgium en PRG Odournet vindt u meer in het hoofdstuk over Leefmilieu.

Volgens PRG Odournet is geurhinder het gevolg van een slechte verbranding. Om een volledige verbranding van alle geurcomponenten te garanderen moet een verbrandingstemperatuur van 850°C worden gehaald. (Philips, 2010) Bij crematie wordt de oven op zo'n 700°C voorverwarmd. Deze temperatuur wordt tot 1.100°C opgetrokken eens de kist in de oven wordt geplaatst dus zou er van geurhinder geen sprake mogen zijn. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

PRG Odournet maakte een modelberekening bij 3065 crematies per jaar en een schouwhoogte van 10 meter. In Kortrijk zal dit het geval zijn. De internationale aanvaarde hoeveelheid geurhinder is 98-percentielwaarden. Tijdens het opmaken van de modelberekening werd rekening gehouden met de

overheersende windrichting, de psychologische impact van eventuele geurhinder en dat het gaat om een installatie met beperkte werkingstijd. Dat laatste zorgt voor een hogere percentielwaarde. (Philips, 2010)

De modelberekening wees uit dat bij 3065 crematies per jaar en een schoorsteenhoogte van 10 meter de internationale aanvaarde norm van 98-percentielwaarden wordt overschreden. Hierdoor zal één keer per jaar geurhinder worden ondervonden afkomstig van het crematorium, zonder rekening te houden met inversie of volledig windstille dagen. Zo onderschat deze uitkomst volgens het studie bureau de werkelijke situatie. (Philips, 2010)

Omdat er niet continue sprake is van uitstoot kan de geur worden getoetst aan hogere percentielwaarden, namelijk 99,5 percentiel. Daarom zal er op bepaalde plaatsen, waaronder vermoedelijk het bedrijfsterrein van het crematorium geurhinder optreden. Als de schoorsteen wordt verhoogd van 10 tot 15 meter is het beeld gunstiger. Dan worden de 9 concentratiepunten in de omgeving van het crematorium waar er geurhinder kan optreden herleidt tot 2. Bij een schoorsteen van 20 meter is er van geurhinder geen sprake meer. (Philips, 2010)

De studie omtrent geurhinder besluit dat er onder bepaalde omstandigheden, zoals inversie, geurhinder zal optreden. Dit zal niet continue en/of systematisch gebeuren. PRG Odournet maant ook aan om hier voorzichtig mee om te springen vanwege de aard en herkomst van de geur. Nu is de schoorsteen van crematorium Uitzicht 10 meter hoog. De studie raadt een schouw aan van minstens 15 meter hoogte om hinder te beperken. Alle extra meters zijn handig als back-up en om de gezondheid van omwonenden te garanderen bij calemiëten. (Philips, 2010) Meer hierover in het hoofdstuk over Leefmilieu.

Tijdens mijn buurtonderzoek in Lochristi meenden de omwonenden geen last te hebben van geurhinder. Dennis Aerts, die tegenover het crematorium van Lochristi woont, zegt meer last te hebben van de kippenboerderij enkele straten verderop. (Aerts, persoonlijk communicatie, 12 april 2011) Opvallend is dat het crematorium van Lochristi niet vlakbij deze huizen staat. Het crematorium zit een kilometer diep verscholen in het groene domein. In Kortrijk komt het crematorium op minder dan 50 meter van sportcentra De Lange Munte en woonwijken. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Ook begrafenisondernemer en woordvoerder van VARU Bruno Quirijnen acht de kans op geurhinder miniem. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

(2) Verkeershinder

Tijdens mijn buurtonderzoek in Lochristi werd het al snel duidelijk dat de omwonenden vooral last hadden van het verkeer dat het crematorium aantrekt. Zowel Dennis Aerts als het echtpaar Mark Stevens en Hilde Vanderhirst hebben dikwijls last van verkeershinder door het crematorium. (Vanderhirst, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Momenteel zijn er werken op het kruispunt tussen de Smalle Heerweg, waar toegang tot het crematorium zich bevindt, en de Palingstraat. (Westlede, 2011) Deze werken moeten de verkeersstroom vlotter laten verlopen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Nabij het crematorium van Brugge is er van verkeershinder geen sprake. Het crematorium bevindt zich dan ook ver buiten de bebouwde kom, dichtbij het industrieterrein De Blauwe Toren en nabij de afrit van de autosnelweg. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

In Kortrijk vrezen de omwonenden ook het bijkomende verkeer. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) NVA Kortrijk is de enige lokale partij die openlijk tegen crematorium Uitzicht gekant is. In hun nieuwsbrief van april 2010 halen ze de verkeershinder in Ambassadeur Baertlaan aan, die het crematorium met zich mee zal brengen. (Vlaminck, persoonlijke communicatie, 17 april 2011)

Het is de bedoeling dat crematorium Uitzicht dagelijks 6 overledenen cremeert in de week en negen op zaterdag. (pilon.be) Als de cijfers van het crematorium van Brugge en Lochristi ook in Kortrijk van toepassing zullen zijn zal aan 30 procent van alle ceremonies een uitvaartplechtigheid in één van de aula's van het crematorium vooraf gaan. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

NVA Kortrijk gokt op 50 tot 87 rouwenden per ceremonie met af en toe een piek van een ceremonie met 500 rouwenden, in de grote aula. Frederik Vlaminck is lid van NVA Kortrijk en volgt het crematoriumdossier op de voet. Hij vreest dat het bijkomende verkeer vooral het ei en de schaapsdreef zal overbelasten. Ook vreest hij voor de verkeersveiligheid van de kinderen die naar school moeten gaan. (Vlaminck, persoonlijke communicatie, 17 april 2011)

Om het parkeerplaatsentekort op te lossen werkt intercommunale Pylon samen met sportcentrum De Lange Munte, dat vlak naast het crematorium gelegen is. In het begin van mei 2011 startte het opsmukken van de parking van De Lange Munte, die zal worden verbonden met de parking van het crematorium. Deze werken zullen zo'n 5 maand duren en moeten de parkeercapaciteit van 430 verhogen tot 551. Zo zullen er 120 extra parkeerplaatsen bijkomen. (Pylon, 2011)

Het bijkomende verkeer zal ook voor extra uitstoot zorgen. Hierover leest u meer in het volgende hoofdstuk over leefmilieu.

(3) Leefmilieu

(a) Vlarem II

Momenteel is Vlaams minister van Leefmilieu Joke Schauvlieghe verantwoordelijk voor de milieudecreten die de gezondheid van de omwonenden van verbrandingsovens als crematoria moeten garanderen. Een interview met de minister was onmogelijk, maar haar woordvoester Brigitte Borgmans beantwoordde mijn vragen per e-mail.

Om een crematorium uit te baten is er een vergunning nodig en om die vergunning te krijgen moet het crematorium zowel aan de algemene als sectorale voorwaarden voldoen die zijn samengevat in titel II van Vlarem. Dat is de Vlaamse milieuwetgeving. In functie van de lokale situatie kunnen die voorwaarden nog worden uitgebreid. Zo is het voor een crematorium verplicht om van de best beschikbare techniek gebruik te maken. De woordvoester benadrukt dat in functie van die nieuwe technieken de Vlarem II regelgeving wordt geëvalueerd en aangepast. Ze benadrukt ook dat Vlarem II het veilige en milieuverantwoord gebruik van crematoria voldoende moet waarborgen. De regelgeving over crematoria is opgenomen in 5.58 in Vlarem II (Borgmans, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Vlarem II stelt dat emissies die de lucht verontreinigen maximaal moeten worden vermeden. Rookgassen moeten op een gecontroleerde wijze door de schoorsteen worden geloodst en de schoorsteenhoogte moet zodanig berekend worden dat het leefmilieu en de menselijke gezondheid voor gevaar worden behoed. De minimum- en maximumhoogte staan vermeld in de milieuvergunning. (Vlaamse overheid, 1999)

Volgens Vlarem II mag een crematorium dagelijks 30 mg/Nm³ aan stof, 0,2 mg/Nm³ aan kwik, 300 mg/Nm³ aan zwaveldioxine en 400 mg/Nm³ aan NOX uitstoten. Er mag in geen enkel geval neerslag ontstaan uit de waterdruppels van de rookgassen en de emissiewaarden moeten minstens één keer per jaar gecontroleerd worden. Als deze waarden overschreden worden, dan moet er na drie maanden een nieuw monster genomen en geanalyseerd worden. (Vlaamse overheid, 1999)

De normen voor uitstoot zijn opgemaakt door de Emissie-inventaris Lucht van de Vlaamse Milieumaatschappij. Die organisatie schat de emissies van stof, kwik en dioxines in op basis van het aantal crematies per crematorium en de afgeleide emissiefactor. Voor 2003 mocht er 1 Hg per crematie, 0,6 kg stof per crematie en 4 nanogram dioxines per crematie worden uitgestoten. (Schauvlieghe, 2010)

Vanaf 2003 verstregde de regelgeving en was een nieuwe emissiefactor aan de orde. Deze strengere normen beperkten de uitstoot tot 0,069 nanogram dioxines per crematie, 0,005 kg stof per crematie en 0,049 g Hg per crematie. Om dit te controleren werden er metingen uitgevoerd in de crematoria van Vilvoorde, Lochristi, Hasselt en Sint-Niklaas. Alle gemeten emissiewaarden respecteerden de emissiegrenswaarden. (Schauvlieghe, 2010)

Maar in Sint-Niklaas werd tijdens de opstartfase in het begin van 2009 de dioxinenorm overschreden. De oorzaak van de overschrijding was een tijdelijk defect. Het was de intercommunale zelf die de fout had vastgesteld. Zoals het decreet het voorschrijft sloot het crematorium drie maand de deuren. In juni 2009 trad crematorium Heimolen weer in werking, nadat het defect hersteld werd. (PKM, 2010) Sindsdien werden er geen overschrijdingen meer gemeten. (Borgmans, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

(b) Filterinstallaties

Naar aanleiding van de strengere regelgeving over uitstoot zagen de Vlaamse crematoria zich in 2001-2002 verplicht om te investeren in hoogtechnologische filterinstallaties. Intercommunale Westlede die het crematorium in Lochristi uitbaat, investeerde hiervoor 1.750.000 euro. Door die investering steeg de kostprijs per crematie met vijftig euro. (Westlede, 2008)

Ook crematorium De Blauwe Toren in Brugge liet in 2002 een filterinstallatie plaatsen. Volgens diensthoofd Hans Couvreur had het heel wat voeten in de aarde vooraleer de filterinstallatie er stond. Er moesten stukken uit de gevel gezaagd worden om de verschillende filterstukken in het gebouw te krijgen. Ook moest de technische faciliteit worden gestut, om instorting te vermijden. Tijdens mijn bezoek aan De Blauwe Toren toonde Hans me hoe zo'n filterinstallatie werkt. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Na het verbrandingsproces worden de rookgassen afgekoeld. Door een warmtewisselaar wordt er vervolgens een cycloon in de filter gecreëerd. Deze cycloon haalt alle grote stofstukken letterlijk naar

beneden en verzamelt ze in een emmer. Nu er geen stof meer in de rookgassen zit, wordt er zout en koolstof toegevoegd aan de overgebleven rookgassen. Dit dient om brand te vermijden en om schadelijke stoffen te absorberen. De opgenomen schadelijke stoffen worden opgenomen in een zakfilter en de overige rookgassen verdwijnen door de schoorsteen, de wijde wereld in. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Hans is er rotsvast van overtuigd dat er nog altijd schadelijke stof zoals kwik en dioxine in de natuur worden vrijgelaten. Propere uitstoot noemt hij een utopie. Toch is de uitstoot al veel schoner dan ongeveer 10 jaar geleden, voor de komst van de hoogtechnologische filters. Dan werden de rookgassen onmiddellijk richting schoorsteen geleid. Het enige nut van de 'filter' toen was volgens Hans zwarte rook vermijden. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Toch gebeurt het heel soms nog dat de rookgassen onmiddellijk door de schouw worden vrijgelaten. Dit principe heet 'bypass'. Zoals de naam doet vermoeden, omzeilt de rook bij een bypass de filter volledig. Een bypass wordt in twee gevallen gebruikt. Bij het eerste geval wordt de oven voorverwarmd maar wil de condens niet onmiddellijk naar buiten. Dit gebeurt meestal 's morgens, wanneer er nog geen lichamen gecremeerd zijn. Dus is de verontreiniging volgens Hans zo goed als miniem. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

In het tweede geval is de temperatuur in de filter te hoog. Een bypass is dan noodzakelijk om schade aan de filter of brand te voorkomen. Een bypass om deze reden gebeurt zelden en is meestal het gevolg van een menselijke fout. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

(c) omwonenden vrezen gezondheid

Ondanks Vlarem II en de filterinstallaties vrezen de leden van buurtcomité Samen Sterk en heel wat andere bewoners van Hoog-Kortrijk voor hun gezondheid. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Zoals u in het hoofdstuk over de casus van Oostende kon lezen, gelooft de burgervader van de stad aan zee nog steeds dat een crematorium in een woonzone perfect mogelijk is. Toch respecteert de Oostendse burgemeester de wil van zijn burgers en heeft hij voor een andere site gekozen, weg van de bebouwde kom. (Kerger, 2009)

In Kortrijk is dit echter niet het geval. Daar zet waarnemend-burgemeester Lybeer ondanks de 3.500 bezwaarschriften en een aanslepende juridische strijd zijn plannen onverminderd verder. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Om een milieuvergunning te bekomen liet intercommunale Pylon een impactstudie maken door het studiebureau SGS Belgium. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

(d) kritiek op impactstudie SGS Belgium

Buurtcomité Samen Sterk liet deze studie inkijken door cardioloog Jean-Marie Bergen, pneumoloog Bernard Gheysens en huisdokter en wetenschappelijk medewerker Subfaculteit geneeskunde

Reinhilde Zwaenepoel die enkele bemerkingen hadden. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Het eerste kritiekpunt van de medici is dat het rapport van SGS Belgium (SGS Belgium, e.d.) normen hanteert. De medici vinden dit gevaarlijk omdat die steeds moeten worden aangepast aan de recentste wetenschappelijke epidemiologische studies. Daarom kunnen die normen toch gevaarlijk zijn voor het individu. Als voorbeeld halen de medici de cholesterolnorm aan. Vroeger was de 'veilige' hoeveelheid cholesterol 300 mg %. Nu is deze norm al opgetrokken tot 190 mg %. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

De metingen voor de studie van SGS Belgium doet aan momentopnamen en houdt geen rekening met verschillende weersomstandigheden. Bepaalde weersomstandigheden kunnen namelijk voor een overschrijding van de normen zorgen. Om tot een relevant beeld van de impact van het crematorium te komen zouden er metingen moeten gebeuren op verschillende dagen, onder verschillende weersomstandigheden. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Het rapport van SGS Belgium verwijst naar de studie "Air Toxics and Risk assesment, Calabrese, 1991, Lewis Publishers". Deze studie werd opgemaakt in 1991. De medici vinden het gevaarlijk om naar een studie van inmiddels als 20 jaar oud te refereren, omdat wetenschappelijke inzichten door de jaren heen kunnen wijzigen. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Op pagina 20 van het SGS rapport (SGS Belgium, n.d.) staat een overzicht van de pollutanten, die verwijzen naar de VLAREM-wetgeving. De VLAREM-wetgeving hanteert geen normen voor fijn stof en andere organische stoffen zoals PAK's. Ook de bijkomende verkeersemisies zijn niet in het rapport opgenomen. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

(e) PRG Odournet

Zoals vermeld in het hoofdstuk over de confrontatie met de dood liet het Kortrijks buurtcomité Samen Sterk in 2007 een impactstudie opmaken door het studiebureau PRG Odournet. Deze studie werd in 2010 geactualiseerd en onderzoekt geurhinder, de uitstoot van NOX en fijn stof. De studie is ook een reactie op het de impactstudie van SGS Belgium in opdracht van Pylon, die werd opgemaakt in oktober 2006. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010)

Het bevindingen van de studie over geurhinder kan u vinden in het hoofdstuk over de confrontatie met de dood. NOX of stikstofoxiden worden volgens de studie bij elk verbrandingsproces uitgestoten en het wegverkeer vormt hiervan de jaarlijkse uitstoot. Omdat er geen rekening gehouden wordt met het verkeer van en naar de site is volgens PRG Odournet de huidige berekening een onderschatting van de werkelijke uitstoot. (Philips, 2010)

Omdat NOX een zeer negatief effect heeft, raadt de studie een schoorsteen van minimum 15 meter hoogte aan. Dit om de impact te minimaliseren en de omgeving beter te beschermen tegen cadmium. (Philips, 2010)De schoorsteen van crematorium Uitzicht is 10 meter hoog en mag niet hoger volgens het BPA. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Jan Sabbe

stelt dat het BPA gemakkelijk aangepast kan worden maar dat de schoorsteen dan te zichtbaar zal worden voor de omwonenden. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

PRG Odournet haalt ook aan dat er geen concrete emissiecijfers van de verdeling van de verschillende fracties van fijn stof gekend zijn, maar dat elke minimale bijdrage de immissieconcentratie versterkt en voor een verdere overschrijding van de stofnormen zorgt. Door de hoge immissieconcentratie van fijn stof vormen er zich ook secundaire pollutanten die een bijkomend gevaar voor de volksgezondheid betekenen. (Philips, 2010)

(f) Gezondheidsrisico's

Medici Reinhilde Zwaenepoel, Bernard Gheysens en Jean-Marie Bergen schreven in maart 2007 een brief naar het Kortrijkse stadsbestuur waarin ze hun bezorgdheid uitten over de komst van het crematorium. Bij die brief zat een 'Evaluatie van de impact van een crematorium op het milieu en de volksgezondheid', opgemaakt door de drie medici en ondertekend door nog vijf andere Kortrijkse dokters. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Hoewel hun bevinden gebaseerd waren op wetenschappelijke studies hield het stadsbestuur hier geen rekening mee omdat alle dokters woonachtig zijn in en rond Kortrijk. (Vandemoortele, persoonlijke communicatie, 9 november 2010) Hieronder vindt u hun argumenten waarom een crematorium niet thuishoort nabij een woonzone.

In het eerste punt verwijzen de medici naar een publicatie van het artikel 'Cardiovascular Risk from Air Pollution' in The New England Journal of Medicine. (Miller., M.S., Siscovick., Sheppard., Shepherd., Sullivan., Anderson., en Kaufman., 2007) Volgens dat onderzoek stijgt de kans op hart- en vaatproblemen bij vrouwen na de menopauze met een kwart per 10 microgram extra fijn stof. Bij een hart- en vaataandoening is dat 75 procent en de kans op een beroerte stijgt hierdoor met 35 procent. De kans op sterfte door zo'n aandoening stijgt per 10 microgram fijn stof met 80 procent. Deze resultaten steunen op een studie van de universiteit van Washington in Seattle, waarvoor 65.000 vrouwen zes jaar lang werden gevolgd. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

De medici verwijzen ook naar het medische weekblad 'The Lancet'. Daarin stond te lezen dat de longen van jongeren zich minder ontwikkelen in de omgeving van drukke verkeerswegen. (Gauderman., Vora., Mc Connell., Berhane., Gilliland., Thomas., Lurmann., Avol., Kunzli., Jerett., Peters., 2007) Hiervoor werd de longcapaciteit van 3.000 tieners acht jaar lang gemeten. De opgelopen achterstand dragen ze voor de rest van hun dagen met zich mee. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Ook het rapport 'Blootstellingen aan lage dosissen genotoxische agentia, zoals die in het leefmilieu voorkomen: belang als oorzaak van kanker' van Professor Nik Van Larebeke en Els De Waegeneer wordt aangehaald. (Van Larebeke, n.d.) Daarin staat te lezen dat een chronische langdurige blootstelling aan lage dosissen kankerverwekkende en processen tussen kankerverwekkende en niet kankerverwekkende stoffen de kans op mutaties en dus kanker verhogen. In het rapport wordt ook geopperd dat het risico op kanker al jaren wordt onderschat omdat er met deze factoren geen rekening wordt gehouden. Daarom pleiten beide proffen voor een maximale beperking van de

blootstelling, ook als het kankerverwekkende effect nog niet zwart op wit is bewezen. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Professor toxicologie Ben Nemery (Nemery, n.d.) van het departement voor maatschappelijke gezondheidszorg van de KU Leuven waarschuwt zowel kinderen, bejaarden als volwassenen voor de schadelijke invloed van fijn stof op korte en lange termijn. Ook omdat de exacte samenstelling van de uitstoot onduidelijk is. Ook de uitstoot van kwik baart hem zorgen. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

In het betoog laten de medici weten dat bij elke crematie kwik vrijkomt. (De Maeyer., Bruynooghe., 2000) Vooral tandvullingen zijn hiervoor de oorzaak. Na een verbrandingsproces kan kwik zich omzetten tot methyalkwik, dat is de meest giftige en tevens kankerverwekkende vorm van kwik. Methyalkwik kan doordringen tot de hersenen en daar schade veroorzaken. Er wordt gewaarschuwd dat naast de industrie, crematoria een belangrijke bron van kwikuitstoot is. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Tijdens het verbrandingsproces stoot een crematorium ook cadmium uit. Volgens de medici is uit onderzoek uit 2006 in de Noorderkempen gebleken dat blootstelling onder de wettelijke normen op lange termijn de werking van de nieren kan verstoren en osteoporose kan veroorzaken. Ook is er een verband gelegd tussen het inademen van grote hoeveelheden cadmium en longkanker. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Als laatst verwijzen de medici naar een publicatie van de Vlaamse Liga tegen Kanker van 26 november 2005. (Vlaamse Liga tegen Kanker, 2005) Hierin wordt er gewezen op het feit dat stikstofoxides, zwaveloxides, koolstofmonoxides, chlorides, kwik, fijn stof en dioxines vrijwel geen of beperkte normen zijn opgelegd. Deze normen zijn volgens de Vlaamse Liga tegen Kanker geen gezondheidsnormen, omdat een langdurige blootstelling aan lage concentratie ook al schadelijke gevolgen kan hebben. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Zo wijzen de medici ook op de gezondheidsimpact van de MIWA-afvalverbrandingsoven van Sint-Niklaas en naar een publicatie in The Journal of Epidemiology and Community Health. (Dickinson., Parker., Dummer., n.d.) Deze studie wees uit dat de kans bij zwangere vrouwen die in de buurt van een verbrandingsoven leven op een doodgeboren kind 4 procent hoger ligt. De kans op spina bifida ligt 17 procent hoger. De kans op een hartafwijking ligt dan 12 procent hoger en op een boorling zonder hersens ligt dan 5 procent hoger. (Bergen, Gheysens, en Zwaenepoel., 2007)

Volgens Westlede-directeur Chris Coenegrachts is een crematorium in een woonzone toch mogelijk. De filters en de Vlaamse milieuwetgeving beschermen de omwonenden volgens hem voldoende. Hij vindt dat de uitstoot van een crematorium maar een klein aandeel heeft in de al aanwezige luchtverontreiniging en vindt alle polemiek rond gezondheidsrisico's overdreven. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Uitzicht-directeur Jan Sabbe zegt enerzijds dat hij het nooit zou aandurven de gezondheid van de omwonenden in gevaar te brengen, maar maakt ook duidelijk dat de oorsprong van kanker erg moeilijk te bewijzen valt. (Sabbe, persoonlijke communicatie, 10 november 2010)

(g) En op Europees niveau

Uit correspondentie met Barbara Rendant, secretaresse van Europarlementslid Bart Staes, kwam ik te weten dat het werkprogramma van de Europese Commissie momenteel geen plannen heeft om aan een regelgeving omtrent crematoria te werken. Dit valt nog steeds onder de verantwoordelijkheid van de nationale autoriteiten van de lidstaten. Wel werkt De Europese unie aan een regelgeving omtrent de uitstoot van kwik. (Rendant, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Op 16 juli 2003 stelde Bart Staes een schriftelijke vraag aan de Europese commissie over crematoria. Hij vroeg of de commissie maatregelen neemt om de risico's op geboortefwijkingen in de buurt van crematoria te verminderen. De commissie antwoorde op 11 september 2003 dat ze niet op de hoogte is van deze risico's en dat socio-economische factoren ook een rol kunnen spelen hierin. De commissie stelde ook dat het erg moeilijk is om een verband te leggen tussen negatieve gezondheidseffecten en milieufactoren. (Rendant, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Volgens de PRG Odournet, het studiebureau die de impactstudie van crematorium Uitzicht in Kortrijk opmaakte, keurde het Europese Parlement op 21 mei 2008 de Europese richtlijn voor Lucht goed. Deze richtlijn bundelt alle vorige regelgevingen omtrent de kwaliteit van omgevingslucht en zou de nieuwe wetgeving hierover moeten stroomlijnen. Opvallend is dat er heel wat nieuwe normen voor fijn stof worden ingevoerd. (Philips, 2010)

Vanaf 2015 mag er maar 25 nanogram fijn stof per kubieke meter meer worden uitgestoten. De richtlijnen werden in juni 2008 gepubliceerd in het publicatieblad van de Europese Gemeenschappen. Tegen juni 2010 moesten de regelgevingen naar nationale of regionale wetgeving zijn omgezet. België vroeg hiervoor uitstel maar heeft dit niet gekregen. (Philips, 2010)

2. Liberalisering en oneerlijke concurrentie

a) De visie van VARU

(1) VARU

De Vlaamse Autonome Raad voor het Uitvaartwezen (VARU) is een belangenvereniging, die met zo'n 200 leden ruim 80 procent van de Vlaamse uitvaartondernemers vertegenwoordigt. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011) De vereniging scheurde zich na een twist in 2001 van de Nationale Federatie voor Begrafenisondernemers in België (NFBBB). NFBBB is en blijft nog steeds de officiële belangenvereniging en vertegenwoordigt alle uitvaartondernemers van de drie Belgische gewesten. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

(2) Geen sacrale waarde

Net zoals vele omwonenden van de sites waar crematoria gebouwd worden of gepland staan in Vlaanderen, is VARU niet opgezet met het Vlaams crematoriabeleid. Om aan de stijgende vraag naar crematie te voldoen, investeert de Vlaamse overheid in steden, gemeenten en intercommunales die de handen in elkaar slaan om een crematorium te bouwen en uit te baten. Naast crematieovens met

filterinstallaties zijn deze crematoria ook uitgerust met aula's waar afscheidsplechtigheden plaatsvinden, wachtruimtes en een zaal waar een rouwmaaltijd of koffie genuttigd kan worden. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Daar knelt voor VARU-woordvoerder en -ondervoorzitter Bruno Quirijnen net het schoentje. De trend wil dat, mede door de kerkvlucht, meer en meer mensen ervoor kiezen om afscheid te nemen van de dierbare in een aula bij het crematorium. VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen vindt dit absurd. Volgens Quirijnen is crematie slechts een technisch proces die dient om een lichaam tot as te herleiden. Het geeft geen sacrale waarde en dient gescheiden te worden van de afscheidsceremonies. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Mocht de taakomschrijving voor crematoria beperkt worden tot het cremeren zelf, zouden volgens Bruno Quirijnen heel wat huidige problemen opgelost worden. Zo zegt hij dat een crematorium thuishoort op een industrieterrein. Enkel de begrafenisondernemer zou dan naar het crematorium moeten rijden. Afscheid nemen gebeurt elders, in de vertrouwde omgeving van de rouwendenden. Zo zijn er geen problemen meer met de omwonenden en kunnen de lange wachtrijen in de crematoria worden vermeden. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

(3) Afscheidsceremonies

Momenteel kiezen zo'n 30 procent van de nabestaanden ervoor om de uitvaartplechtigheid te organiseren in een aula van het crematorium. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011) Bruno Quirijnen benadrukt dat begrafenisondernemers ook investeren in aula's om afscheid te nemen en dat crematoria, gebouwd met geld van de belastingbetaler, de kleine uitvaartondernemer oneerlijke concurrentie aandoen. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011) Ook Hans Couvreur, diensthoofd van crematorium De Blauwe Toren in Brugge, hoort begrafenisondernemers klagen dat ze moeten investeren in aula's om concurrentieel te blijven. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

(4) Privatisering Vlaams crematoriabeleid

(a) Reden nationalisatie

Tot het einde van de jaren '80 was crematie vooral een Brusselse aangelegenheid. (MV, 2005) Toen ook in Vlaanderen enkele crematoria werden opgericht, zoals in Brugge en Lochristi, mochten private ondernemers ook in deze markt investeren. Al duurde het niet lang voordat er wantoestanden aan het licht kwamen. In bepaalde crematoria werden de assen van de overledenen verwisseld of gemengd. Onder impuls van Louis Tobback werd het crematoriumbeleid genationaliseerd. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Hoewel de regelgeving in het begin van de 21^{ste} eeuw werd ingevoerd, kregen de crematoria in handen van private ondernemers nog vijf jaar de tijd om aan de eisen te voldoen. De regelgeving wenste dat de technische kant van het crematorium werd uitgebaat door werknemers in opdracht van een intercommunale, een gemeente of een stad. De bijbehorende aula's, uitvaartverzekeringen

en dergelijke mogen wel door private ondernemingen worden uitgebaat. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

DELA is een Nederlandse uitvaartgigant, die onder andere het crematorium van Brugge, Vilvoorde en Hasselt uitbaat. Hans Couvreur is diensthoofd van het crematorium De Blauwe Toren in Brugge en werkt sinds een vijftal jaren in opdracht van Stad Brugge. Volgens hem heeft DELA tot op het allerlaatste moment gewacht om de hand te reiken naar het stadsbestuur. Toen dat gebeurde, werd hem voorgesteld om in opdracht van stad Brugge te werken. Hij is toen tot diensthoofd gepromoveerd en mocht vier andere werknemers opleiden. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Hoewel Stad Brugge de technische faciliteit van het crematorium uitbaat, gaan de opbrengsten van de crematies bijna integraal naar DELA. Een crematie van een volwassen overledene kost in De Blauwe Toren 425 euro. Daarvan gaat 400 euro naar de uitvaartgigant voor het gebruik van de faciliteiten. Hiernaast ontvangt DELA ook nog eens 30 euro voor een kleine ceremonie, 87 euro voor een grote ceremonie met priester van het crematorium. 115 euro is de kostprijs als de familie de grote zaal kiest, maar een eigen morele consulent of priester meebrengt. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

(b) Vraag tot privatisering

Het liefst van al zou Bruno Quirijnen van VARU zelf willen investeren in de bouw van een crematorium. Een gedegen controleorgaan zou dan de wanstoestanden moeten tegengaan. Volgens Bruno Quirijnen is de vraag zeker aanwezig en zijn heel wat uitvaartondernemers bereid om hier samen in te investeren. In maart 2010 diende Vlaams parlements lid Vera Van Der Borcht (Open VLD) nog een voorstel tot decreet voor de privatisering van het Vlaams crematoriabeleid in. Het decreet is er uiteindelijk nooit gekomen. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Bruno Quirijnen wil de crematoria ook kleinschaliger houden, om zo de Vlaamse funeraire cultuur te respecteren. Als Vlamingen afscheid willen nemen in de aula van het crematorium moeten ze te lange afstanden afleggen. Dat is volgens Bruno Quirijnen in strijd met de Vlaamse funeraire cultuur die vooral op regionaal niveau geregeld wordt. De woordvoerder is bang dat bejaarden niet meer de kans zullen krijgen om afscheid te nemen van hun dierbaren. Een privatisering zou dit moeten tegengaan. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Opvallend is dat het huidig crematoriabeleid ook die afstandsproblematiek bestrijdt. De Vlaamse overheid werkt met een perimeter en wil dat de Vlamingen op termijn nooit minder dan 20 kilometer moeten rijden om een crematie bij te wonen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

b) Crematoria-uitbater niet akkoord

(1) Uitvaartplechtigheden

Chris Coenegrachts is al sinds 1989 directeur van de intercommunale Westlede. Westlede beheert sinds 1989 het crematorium van Lochristi en sinds 2009 het crematorium in Sint-Niklaas. De intercommunale vecht ook al twee decennia om een crematorium in Aalst te mogen bouwen. De Westlede-directeur was van het prille begin al betrokken bij de bouw en het uitbaten van een crematorium in Vlaanderen. Hij zag door de jaren heen een hele evolutie en gaat niet akkoord met de visie van VARU. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Chris herinnert zich de beginjaren nog goed. Toen in 1989 het crematorium van Lochristi in werking trad, bestond crematie in Vlaanderen bijna niet. Jaarlijks werden in Westlede zo'n 1.000 lichamen gecremeerd. Toen al organiseerde Westlede afscheidsceremonies in samenspraak met het Centrum voor Morele Dienstverlening voor vrijzinnige uitvaartplechtigheden en met de Dienst voor Christelijke Begeleiding voor de christelijke uitvaartceremonies. Momenteel zijn 40 procent van uitvaartplechtigheden bij crematie in een kerkelijk jasje gegoten. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Volgens Coenegrachts is het investeren van uitvaartondernemingen in afscheidsaula's een recent fenomeen. Hij benadrukt dat de crematoria al twee decennia lang afscheidsplechtigheden organiseren. Daarom vindt hij het naar eigen zeggen frappant dat VARU beweert dat de uitvaartondernemers oneerlijke concurrentie wordt aangedaan. De reden hiervoor is volgens Coenegrachts het feit dat verschillende uitvaartondernemers te enthousiast geïnvesteerd hebben, inclusief Bruno Quirijnen van VARU. Daarom slaan ze volgens hem wild om zich heen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Coenegrachts verduidelijkt de positie van Quirijnen. Er zijn volgens hem twee uitvaartondernemers, waaronder Quirijnen, die onlangs een afscheidsaula hebben gebouwd in Brasschaat. De markt is daar niet groot genoeg voor twee spelers. Er zijn plannen voor een crematorium in Aalst. Als dat er komt gaat Quirijnen volgens hem failliet, want de kostprijs van een afscheidsceremonie in een crematorium ligt veel lager dan de prijs van uitvaartondernemers. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Coenegrachts benadrukt nog eens dat België het enige land in Europa zou zijn die een afscheidsceremonie niet aan de crematie zelf zou koppelen. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

(2) Privatisering

Volgens Coenegrachts maken de kleine uitvaartondernemers bij een privatisering geen schijn van kans. Hij noemt ze idioten en zegt dat ze onmiddellijk door de grote spelers uit de markt zouden worden gespeeld. Hij acht 90 procent van de begrafenisondernemers onbekwaam om een crematorium uit te baten. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Coenegrachts benadrukt dat begrafenisondernemers een crematorium kunnen uitbaten als ze dat echt willen. Ze moeten enkel een overeenkomst sluiten met een intercommunale of gemeente die het technische aspect voor zijn rekening neemt. Alleen heb ze daar volgens hem de brains en het lef

niet voor. Mocht een privatisering er toch komen, worden de kleine zelfstandigen zo de markt uit gespeeld door uitvaartgiganten als DELA. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

De Westlede-directeur benadrukt dat het Vlaamse genationaliseerde beleid nog zo slecht niet is. De kostprijs van een crematie varieert tussen de 400- en 500 euro, afhankelijk van de details. In Nederland is het crematoriabeleid geliberaliseerd en kost een crematie de familie van de overledene zo'n 1.200 euro. Als Coenegrachts ziet welke financiële gevolgen de kosten van een uitvaart voor sommige families hebben, dan vindt hij het niet maatschappelijk verantwoord om het crematoriabeleid te liberaliseren. Ook kost een crematorium geen geld aan de overheid, de instelling verdient zich zelf terug. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Hij is ook niet bang voor een privatisering. Parlementsleden van Open VLD zetelen in de bestuursraad van de intercommunale Westlede, die zowel het crematorium in Sint-Niklaas als in Lochristi uitbaat. Zij lieten hem weten ook geen voorstander te zijn van een liberalisatie, maar het voorstel zou passen in hun politiek correct denken. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

c) Ook NFBBB volgt VARU niet

Johan Dexters is begrafenisondernemer en voorzitter van het NFBBB. Hoewel zijn vereniging de belangen van dezelfde ondernemersgroep verdedigt, deelt hij de mening van Bruno Quirijnen van VARU niet. Over heel België telt de beroepsvereniging zo'n 550 aangesloten bedrijven, maar ook als uitvaartondernemingen niet aangesloten zijn, worden ze vertegenwoordigd door het NFBBB omdat de vereniging onder andere aangesloten is bij Unizo. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Volgens Dexters hebben de begrafenisondernemers de concurrentie met crematoria zelf gezocht. Toen de crematoria opkwamen, hebben ze de mensen eens bij het crematorium aan hun lot overgelaten. Dit terwijl het de bedoeling is om de familieleden overal te begeleiden. Van de kerk, naar het crematorium, naar de begraafplaats... . In Antwerpen werken organiseren sommige begrafenisondernemers afscheidsceremonies in de aula van het crematorium. Hier ziet Dexters een oplossing. Maar hij geeft toe dat de crematoria de uitvaartondernemers wat wind uit de zeilen nemen. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

De wil van sommige uitvaartondernemers om zelf een crematorium uit te baten vindt Dexters, net als Coenegrachts, onrealistisch. Volgens hem hebben veel begrafenisondernemers niet de financiële middelen om in een crematorium, laat staan een eigen aula, te investeren. Hij bevestigt het verhaal van Bruno Quirijnen en zijn concurrent. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Dexters bemerkt wel een trend in het Belgische uitvaartwezen. Sinds enkele jaren willen volgens hem meer en meer zelfstandige uitvaartondernemers zoveel mogelijk aspecten van het afscheid nemen naar zich toe trekken. Toch is Dexters voorstander van liberalisering, maar dan moet het op een realistische manier gebeuren. Omdat onze Vlaamse uitvaartcultuur erg lokaal gebonden is, zouden enkel grote ketens zouden slaagkansen hebben, denkt hij. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Als argument haalt VARU de lokale Vlaamse funeraire cultuur aan. Dexters vergelijkt en bevestigt: als je in Barcelona de helft van de uitvaartmarkt in handen hebt, ben je hoogstwaarschijnlijk eigenaar

van één groot bedrijf. In Vlaanderen waarschijnlijk van enkele honderden kleine ondernemingen. Toch is dit vooral in de grote steden aan het veranderen. Maar in West-Vlaanderen blijft de kerktorenmentaliteit overeind. Per dorp heb je één begrafenisondernemer. Dit heeft volgens Dexters zijn voor- en nadelen. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

Voor Dexters zou het voorstel van Paul Van Grembergen uit 2004 ideaal zijn. Dat is dat de administratie, de ontvangst, de crematie en de afname verzorgen de corebusiness van de crematoria wordt. Verder hoopt hij dat begrafenisondernemers ook in andere steden dan Antwerpen gaan participeren in de afscheidsceremonies van de crematoria. Maar zolang de crematoria niet in het vaarwater van de uitvaartondernemers zit en geen urnen of kisten gaan verkopen, ziet hij niet echt een probleem. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

D. Het crematieproces

Bij een literatuurstudie over het Vlaams crematoriumbeleid hoort een hoofdstuk waarin wordt uitgelegd wat crematie precies inhoudt. Daarom bezocht ik tijdens de tweede week van april crematorium De Blauwe Toren. Ik werd er ontvangen door diensthoofd Hans Couvreur, die mij een uitgebreide rondleiding gaf. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

De technische kant van het crematorium van Brugge telt vier werknemers, onder Hans Couvreur. Uitvaartgigant Dela neemt de afscheidsplichtigheden voor zijn rekening. Crematorium De Blauwe Toren in Brugge cremeert dagelijks ongeveer 24 lichamen. Vooraleer de kist in de oven wordt gebracht, worden alle handvaten en kruisen ervan gegeven en in een recyclagecontainer gestopt. Als de oven is voorverwarmd op 700°C wordt de kist automatisch in de oven geduwd. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Eens de kist in de oven zit wordt de temperatuur opgetrokken tot 1.100°C, waardoor een ontbrandingsproces ontstaat. Dat proces duurt tussen de 70- en 90 minuten. In de deur van de oven zit een klein raampje, waardoor de bediener van de crematieoven kan kijken hoever het proces al gevorderd is. Als het lichaam gecremeerd is wordt de as uit de oven gehaald en gemalen. De oven wordt dan via luchtdrukwerking gereinigd, alvorens een nieuw crematieproces begint. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Tijdens het maalproces worden de protheses uit de as gehaald. Deze worden dan opgekocht door het Nederlandse bedrijf Orthometals. Omdat een prothese wordt gemaakt uit het edelmetaal titanium is het veel geld waard. Per opgekochte kilo schenkt Orthometals 1 euro aan het goede doel. De protheses worden gesmolten en hergebruikt in de auto- en vliegtuigindustrie. Van een klein deel worden opnieuw protheses gemaakt. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Omdat de as van de overledenen in geen geval gewisseld zou worden, krijgt elke kist bij ontvangst een assteen met nummer toegewezen. Die steen is bestand tegen vuur en volgt de as het ganse proces, tot bij de urne. Bij wet is het verplicht om de dichtste familieleden van de overledenen het crematieproces te laten bijwonen. Slechts 2 procent opteert hiervoor. Volgens Hans willen is die wet nodig om de familieleden te tonen dat het crematorium wel degelijk respectvol omgaat met de as en niets te verbergen heeft. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

Meer informatie over de filterinstallaties kunt u lezen bij het hoofdstuk Leefmilieu. De komst van de nieuwe crematoria in Kortrijk en op termijn ook in Oostende doen volgens Hans de uitbaters van DELA van crematorium De Blauwe Toren vrezen voor de opkomende concurrentie. (Couvreur, persoonlijke communicatie, 18 april 2011)

E. De technieken van de toekomst?

Zoals u in dit eindwerk kon lezen is het cremen van overledenen belastend voor het milieu. Enkele groene jongens en dames hebben zich daarom toegespitst op een methode om lijken te bezorgen, die beantwoordt aan het hectische en snelle karakter van onze samenleving maar de natuur ook respecteert. In de laatste twee hoofdstukken leest u of die vernieuwende technieken werkelijk een kans in ons uitvaartbeleid.

1. Liofilisatie

Liofilisatie wordt ook wel vriesdrogen of promeren genoemd. De techniek werd eind jaren '90 in het leven geroepen door de Zweedse biologe Susanne Wiigh-Mäsak, die het bedrijf 'Promessa Organic AB' oprichtte om de nieuwe techniek te promoten. Het bedrijf bouwde in Zweden een prometorium maar er werden tot vandaag nog geen mensen in geliofiliseerd. (B.V. Uitvaart. Com, 2011)

Bij liofilisatie wordt het lichaam een week lang ingevroren om daarna in een bad met stikstof te worden ondergedompeld. Eens het lichaam de stikstofkuur heeft doorstaand wordt het overgebracht op een trilplaat dat het lichaam letterlijk uit elkaar trilt. Hierdoor moet er van het lichaam enkel organisch poeder overblijven. Dat organisch poeder wordt vervolgens vacuüm getrokken zodat er enkel droog poeder overblijft. Door dat poeder te malen worden prothesen en ander chirurgisch materiaal te verwijderen. Om het proces volledig groen te maken, is het de bedoeling om het te begraven in een biologisch afbreekbare doos in een erg ondiep graf. Op de plaats zou dan als aandenken een boom of plant geplant moeten worden als aandenken. (B.V. Uitvaart. Com, 2011)

Liofilisatie wordt door de Zweedse biologe voorgesteld als een milieuvriendelijke manier van lijkbezorging. De techniek zou weinig energie verbruiken en geen schadelijke stoffen uitstoten maar onderzoek van de Nederlandse uitvaartgigant Yarden bewees het tegendeel. In 2005 liet de firma een studie uitvoeren door de Faculteit Industrieel Ontwerpen van TU Delft. Het resultaat was niet zo positief. (B.V. Uitvaart. Com, 2011)

Het onderzoek toonde aan dat liofilisatie twintig keer zoveel energie verbruikt als traditioneel begraven en twee keer zoveel als crematie. (B.V. Uitvaart. Com, 2011) Volgens Westlede-directeur Chris Coenegrachts is liofilisatie afgeschreven. Volgens hem neemt de apparatuur voor iemand te resomeren teveel plaats in beslag. Hij benadrukt dat de techniek nog nooit is toegepast op een menselijk lichaam. Hij vertelde wel dat de techniek getest is geweest op een varken maar dat er in plaats van organisch poeder een bruine brei overbleef. Ook verdenkt hij de stikstofindustrie ervan de techniek te promoten. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

2. Resomatie

Een ander milieuvriendelijk alternatief is resomatie. Bij resomatie worden de chemische bindingen van het lichaam in een mengeling van alkalizuur en water verbroken. Na het proces blijft slechts 3 procent van het oorspronkelijke lichaam over. Deze drie procent bestaat uit calciumfosfaat. Dat zijn de mineralen van het beendergestel. Resomatie wordt geprezen omdat er geen uitstoot is, maar men kampt na het proces wel met 400 liter afvalwater. Dat afvalwater wordt vervolgens verwerkt met een waterzuiveringsmachine en in de riolering gelaten. De minerale as kan in een urne bewaard worden. (B.V. Uitvaart. Com, 2011)

De techniek geraakte in ons land bij het grote publiek bekend toen VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen in de Vlaamse pers de Vlaamse overheid de vraag stelde om resomatie in Vlaanderen te legaliseren. Viceminister-president Geert Bourgeois reageerde dat hij de mogelijkheid hiertoe zou onderzoeken. De wereldpers sprong op het bericht en suggereerde dat het slechts drie maand meer zou duren alvorens resomatie in Vlaanderen goedgekeurd zou worden. Toch is het niet zo'n vaart gelopen. (Quirijnen, persoonlijke communicatie, 4 april 2011)

Als we de het antwoord van viceminister-president Geert Bourgeois bekijken op de parlementaire vraag van Robbrecht Bothuyne van 11 augustus 2010 dan zien we dat er volgens Geert Bourgeois nog geen praktisch alternatief voor begraven of cremeren bestaat. Ondanks de vraag van VARU ziet hij ook geen reden om dat te wijzen. In hetzelfde antwoord ontkent hij dat hij een onderzoek heeft aanbevolen om te kijken of de techniek in Vlaanderen maatschappelijk draagvlak heeft, maar hij benadrukt dat zijn kabinet de evoluties van resomatie op technisch, ethisch en economisch vlak op de voet volgt. Ook bespreekt hij de mogelijkheid met de uitbaters van crematoria. (Bourgeois, 2010)

Chris Coenegrachts is directeur van de intercommunale Westlede en baat zo het crematorium van Lochristi en Sint-Niklaas uit. Volgens hem maakt resomatie zeker een kans maar staat de techniek nog niet op punt. Hij wijst op het ethische bezwaar van het afvalwater. In landen waar de techniek wel wordt toegelaten wordt de 400 liter afvalwater na zuivering in het riool gegoten. Coenegrachts vindt dit oneerbiedig voor de overledene. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Hij benadrukt dat er aan het probleem van het afvalwater wordt gewerkt, maar dat er nog geen sluitende oplossing gevonden is. Zo denkt men er over na om het water in een vijver te laten lopen en te zuiveren met rietplanten. Toch heeft Coenegrachts in de plannen voor het crematorium van Aalst ruimte voorzien voor een resomator. Hij meent dat de goedkeuring van resomatie de symbolische uitvaartcirkel rond zou maken. Nu is er al vuur en aarde, maar hij zou het mooi vinden mocht water hier ook aan toe worden gevoegd. (Coenegrachts, persoonlijke communicatie, 12 april 2011)

Volgens Johan Dexters van het NFBBB is het onwaarschijnlijk dat resomatie de komende jaren zal worden toegelaten in Vlaanderen. Hij zegt dat we in Vlaanderen 100 jaar achterlopen wat uitvaart betreft, dus hij zou het onlogisch vinden mochten we nu opeens het voortouw nemen. Hij wijst ook op de enorme investeringen die de Vlaamse overheid maakt om aan de crematievraag te voldoen. Deze moet volgens hem eerst worden terugverdiend en hij denkt niet dat, dat de eerste tien jaar zal gebeuren. (Dexters, persoonlijke communicatie, 14 april 2011)

VII. Synthese

Is het Vlaams crematoriabeleid achterhaald?

Na het schrijven van mijn bachelorproef kan ik besluiten dat het Vlaams crematoriabeleid niet achterhaald is. Maar, het kan volgens mij wel enkele aanpassingen gebruiken. Het is zo dat crematie niet altijd even vanzelfsprekend was als dat vandaag het geval is. Afgelopen eeuw hebben heel wat voorvechters van crematie, toen cremisten genoemd, jarenlang moeten strijden om de fundering te leggen voor het beleid dat we vandaag de dag kennen. Mochten deze voorvechters een blik werpen op ons crematoriabeleid zouden ze zich vast en zeker tevreden voelen.

De Vlaming is vandaag vrij te beslissen of hij begraven of gecremeerd wilt worden. Als iemand voor crematie kiest dan kunnen zijn nabestaanden zijn as in een urne in een columbarium plaatsen, in een urne laten begraven, in een urne meenemen naar huis, laten uitstrooien op een strooiweide of laten uitstrooien op zee. Het is nu ook toegestaan om de as elders dan op een strooiweide of zee uit te strooien, mits schriftelijke toestemming van de eigenaar van het desbetreffende lapje grond.

De populariteit van crematie in Vlaanderen blijft elk jaar stijgen en deze trend zal volgens crematoriumuitbater Chris Coenegrachts blijven doorgaan. Momenteel kiest de helft van de Vlamingen voor crematie als laatste wilsbeschikking. Chris gokt dat, dat aantal binnen enkele jaren zal oplopen tot 80 procent. De overige 20 procent zal nog steeds voor begraven kiezen omwille van religieuze redenen. De reden hiervoor is de steeds hectischer wordende maatschappij. Vlamingen houden niet meer vast aan één plaats en er is steeds minder plaats op onze begraafplaatsen.

Omdat de huidige crematoria de vraag nog moeilijk aankunnen, investeert de Vlaamse overheid in intercommunales die crematoria bouwen. Intercommunale Westlede, die het crematorium van Lochristi uitbaat, baat sinds een jaar of twee ook het crematorium in Sint-Niklaas uit en probeert al twintig jaar een crematorium in Aalst te bouwen. In Kortrijk bouwt intercommunale Pylon naarstig aan crematorium Uitzicht, die 22 gemeenten in Zuid West-Vlaanderen moet voorzien. Ook in Oostende zijn er jaren plannen.

Toch valt de komst van de crematoria niet altijd in goede aarde. De omwonenden schuwen een dagelijkse confrontaties met de dood en hekelen de bijkomende verkeershinder die de rouwende familieleden met zich meebrengen. Maar de grootste bangmaker is de uitstoot. Het menselijke lichaam is cru gezegd een vat vol afval, die bij ontbranding dioxines, kwik en fijn stof vrijlaat. Hoewel de crematieovens voorzien zijn van filterinstallaties en onderhevig zijn aan de Vlaamse milieuregeling VLAREM II blijft het risico niet uit.

Wetenschappelijke studies wijzen uit dat een constante blootstelling aan fijn stof de kans op hart- en vaatziekten verhoogt. Zo wijst een andere studie uit dat jonge kinderen die naast een verbrandingsoven opgroeien een lagere longcapaciteit hebben en dat bij zwangere vrouwen de kans dat de baby bij geboorte aan spina bifa of open-rug-letsel lijdt met 17 procent stijgt. De kans op een doodgeboren baby is 4 procent hoger en de kans dat het kind een hartafwijking heeft stijgt met 12 procent. Een langdurige blootstelling aan lage hoeveelheden kwik en dioxine zouden op lange termijn ook heel nefast kunnen zijn voor de gezondheid.

De crematoria worden te midden woonwijken ingeplant omdat de dood deel uitmaakt van het leven. Volgens crematoria-uitbater Chris Coenegrachts hoort een crematorium niet thuis op een

industrieterrein. VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen denkt daar anders over. Hij vindt dat het crematieproces zelf geen sacrale waarde heeft. Het zou volgens hem gescheiden moeten worden van de afscheidsceremonies. Zo moeten begrafenisuitbaters volgens hem samen investeren in een technisch crematorium op een industrieterrein.

Maar het crematoriumbeleid werd eind jaren '90 genationaliseerd, nadat er wantoestanden in de private crematoria aan het licht kwamen. Westlede-directeur Coenegrachts vindt nationalisatie geen goed idee. Hij stelt dat een crematie in Vlaanderen tussen de 400 en 450 euro kost. In Nederland waar het beleid genationaliseerd is kost een crematie tot 1.200 euro. Volgens hem zou dat maatschappelijk niet verantwoord zijn. Ook denkt Coenegrachts niet dat de kleine uitvaartondernemer in geval van liberalisatie overeind zou blijven tussen de grote uitvaartconcerns.

Die kleinschaligheid is volgens Johan Dexters, de voorzitter van het NFBBB, vooral typisch voor Oost- en West-Vlaanderen. In andere Europese landen zijn er twee uitvaartondernemingen voor een grootstad. In Vlaanderen heerst er een echte kerktorenmentaliteit en zijn dat er een paar honderd.

Zelf ben ik geen voorstander van een liberalisatie. Bij sommige uitvaartondernemingen zou winstbejag de kwaliteit kunnen doen slinken en het is niet slecht dat de kostprijs van crematie door een genationaliseerd beleid laag wordt gehouden, zodat crematie voor iedereen toegankelijk is. Want iedereen krijgt vroeg of laat met de dood te maken. Ook de mensen die in armoede leven.

Afscheidsceremonies mogen voor mijn part wel samenvallen met het technische crematieproces. Dit is sinds jaar en dag het geval en op zich kan het geen kwaad. Ik kan me dus ook vinden in de gedachte dat een industrieterrein geen ideale plaats is om het crematorium en de afscheidsceremonies te organiseren. Toch lijkt een woonzone als site me volledig ongeschikt.

Zo komt crematorium Uitzicht in Kortrijk op slechts enkele meters van een sportcentrum, tussen tientallen woonwijken. Pal naast het crematorium zal een nieuwe woonwijk worden ingeplant, speciaal voor jonge gezinnen. De impactstudie van PRG Odournet heeft uitgewezen dat in sommige gevallen geurhinder mogelijk is en dat de schouw van het crematorium minimum 15 meter hoog moet zijn om de gevaren van de uitstoot te beperken. Maar de schouw mag van het BPA slechts 10 meter hoog zijn, wat voor een grotere impact van de uitstoot zal zorgen.

Bij mijn bezoek aan het crematorium van Brugge en Lochristi viel het me op dat het crematorium zich daar diep in een groene zone bevindt. In Brugge zijn er geen omwonenden en in Lochristi wel, maar zij zien enkel de grote poort van het crematorium. Als je die poort naar binnen rijdt, moet je zeker nog één kilometer rijden alvorens je het crematorium bereikt. En langs de achterkant van het crematorium bevindt zich een groenzone. De omwonenden hebben geen last van het crematorium, al geven ze toe dat ze verkeershinder ondervinden en moeten wennen aan de vele lijkwagens.

Daarom pleit ik voor duidelijke afstandsregels. De situatie in De Blauwe Toren in Brugge is naar mijn mening ideaal. Het is een rustige, ruime groene zone met veel bomen en een vijver. De rouwende familieleden kunnen er in alle rust, vreedzaamheid en stilte afscheid nemen zonder de gezondheid van omwonenden in gevaar te brengen. Want de reeds gemaakte studies sluiten een gezondheidsrisico niet uit. En een goede burgervader neemt dit soort risico's naar mijn mening niet.

Het valt mij ook op dat in Oostende en Aalst naar de wil van de burgers geluisterd wordt. In Kortrijk is er nooit een alternatieve site overwogen en zet het stadsbestuur zijn plannen koste wat kost verder.

Zo is de bouw van het crematorium bijna af, hoewel er nog enkele rechtszaken lopen. Ik hoop alleen dat het huidige Kortrijkse stadsbestuur en Pylon binnen een jaar vijftig buurtcomité Samen Sterk geen gelijk moet geven. Misschien zal een strengere regelgeving ons op korte of lange termijn verplichten over te schakelen naar een milieuvriendelijke methode als resomatie. Al is ben ik ervan overtuigd dat ook hier een politieke strijd aan vooraf zal gaan.

VIII. Suggesties verder onderzoek

Om dit onderzoek nog verder uit te diepen zou er een wetenschappelijke studie moeten worden gemaakt, om na te gaan of dat leven in de constante uitstoot van een crematorium duidelijke schadelijke gevolgen heeft. Zo'n studie zou dan aantonen of dat het invoeren van afstandsregels noodzakelijk is of niet en duiden of de volksgezondheid om en rond de crematoria al dan niet in gevaar is.

Verder kan ook de populariteit van resomatie in de landen waar het is toegestaan worden onderzocht. Zo kan er achterhaald worden of dit echt de techniek is van de toekomst of eerder een loze belofte zoals liofilisatie.

IX. Format-analyse

A. De Standaard – Liberalisatie van het crematoriumbeleid

1. Historiek

De oprichting van kwaliteitskrant De Standaard dateert van mei 1914. Meteen nadat Alfons Van De Perre, Arnold Hendrix en Frans Van Cauwelaert in Antwerpen de handen in elkaar sloegen om met de nieuwe krant te beginnen, werd de eerste oplage uitgesteld door WOI. Pas na de oorlog, op 14 november 1918 verscheen het eerste nummer. De Standaard nam meteen een positie in, in de taalstrijd die toen heerste.

De oprichters maakten immers deel uit van de gematigde stroming Vlamingen die geen onmiddellijke invoer van de Nederlandse taal eiste, maar geleidelijk aan erkenning wilde bereiken via het Belgische parlement. Tijdens het interbellum vestigde de krant zich in Brussel en stelde Marcel Cordemans aan als hoofdredacteur. Al snel verwierf de toen nog jonge krant veel invloed en steeg het aantal oplages in de jaren 1920 van 4.000 exemplaren naar 12.000. De krant werd toen gekenmerkt door een sterke buitenlandse verslaggeving.

Omdat De Standaard in de jaren dertig pleitte voor een samenwerking tussen de radicale en gematigde Vlamingen, richtte de Katholieke partij een anti-standaardkrant op. Deze krant heette De Courant. In die tijd steunde De Standaard de neutraliteitspolitiek van Koning Leopold III. De krant profileerde zich ook als antinazistisch en anticommunistisch.

Tijdens het begin van WOII stopten de drukpersen van De Standaard met draaien. Na enkele maanden lanceerde de redactie Het Algemeen Dagblad. Door de Duitse censuur werd die krant niet als informatiekrant geprofileerd. Na WOII investeerden enkele eigenaars van De Courant in De Standaard. Daarom onderging De Standaard in 1944 een naamsverandering. De krant werd dat jaar tot De Nieuwe Standaard gedoopt. Er heerste heel wat kritiek op de krant omdat er 'lauw' werd bericht over de naoorlogse perikelen. Zo haalden de vervolgde collaborateurs nauwelijks de voorpagina.

In 1947 verkochten de investeerders van De Courant hun aandelen van De Standaard. Daarom onderging de krant opnieuw een naamsverandering. De Nieuwe Standaard werd gewoon weer De Standaard. Na de naamsverandering voer de krant opnieuw terug de Vlaamse Katholieke koers. Ook werd De Standaard NV opgericht. Dit kersverse mediabedrijf gaf onderdak aan drie kranten: Het Nieuwsblad, Het Volk en De Standaard.

De kranten verdedigden de Vlaamse taaleisen en de standpunten van de Katholieke regeringspartij CVP. Andere veelvoorkomende onderwerpen waren toen: de positie van Koning Leopold III, de schoolstrijd en Belgisch Congo. Ook kregen heel wat progressieve stemmen een forum in de krant.

In 1966 haalde De Standaard een dagelijkse oplage van 36.000 exemplaren. Het mediabedrijf De Standaard NV behaalde in totaal een dagelijkse oplage van 290.000 exemplaren. Hierdoor pleegden de bedrijfsleiders enkele grote investeringen. Door de crisis van de jaren '70 zakte de advertentiemarkt echter ineen. Hierdoor kreeg de mediagroep moeilijkheden om haar schulden af te betalen. In 1976 werd De Standaard NV failliet verklaard.

Ondanks het faillissement bleef de redactie van de drie kranten verder werken, zonder verloning. Zeven dagen later redde beleggingsmaatschappij Ibel het bedrijf en dus ook de drie kranten waaronder De Standaard. De personeelsleden verzamelden 11 miljoen Belgische Frank sponsering van sympathisanten. De kranten sloten zich zo aan de Vlaamse Uitgevers Maatschappij (VUM). Er werd ook een journalistieke vzw opgericht om over de aloude principes van het dagblad te waken.

In 1980 waren alle schulden van het dagblad afbetaald en kon de krant op een oplage van 70.000 exemplaren rekenen. In 1999 sloeg de krant met de nieuwe hoofdredacteur Peter Vandermeersch een nieuwe weg in. Het dagblad zou zich nu meer en meer op de commerciële kant gaan toespitsen. Peter Vandermeersch was voordat hij hoofdredacteur werd correspondent voor de Verenigde Staten en Frankrijk.

In de jaren '90 werd de krant niet alleen dikker. Een aantal extra bijlagen moesten vanaf dan het dagblad commerciëler en interessanter maken. In 2002 kon de krant op een oplage van 80.000 exemplaren rekenen. In 1997 ging De Standaard online. 14 jaar later lezen dagelijks zo'n 30.000 mensen De Standaard per mail en bezoeken 40.000 mensen de webstek. De Standaard heeft anno 2011 ook 200.000 geregistreerde lezers. (De Standaard, n.d.)

2. Kenmerken

Volgens Corelio, de uitgever van De Standaard is De Standaard een toonaangevende krant. De missie van de redactie van het dagblad is om genuanceerde kwaliteitsjournalistiek te brengen van een Europees niveau. De krant heeft verschillende rubrieken en bijlages, waaronder politiek, binnenland, buitenland, opinie & analyse,... . (Corelio, 2009)

Het artikel over een eventuele liberalisatie van het Vlaams crematoriumbeleid is bedoeld voor de rubriek Binnenland. Het Vlaams crematoriumbeleid is dan ook een binnenlandse aangelegenheid en de mensen die aan het woord zijn gelaten zijn allemaal Belgen. Toen ik me verdiepte in de artikels van de rubriek Binnenland van De Standaard komen, bemerkte ik dat de artikels een typische opbouw hadden.

De nieuwswaarde wordt weergegeven in de kop en met het harde nieuwe prikkelt de redacteur de lezer in de lead. Hierna wordt de situatie en de kritiek op de situatie gebracht, waarop andere belanghebbende partijen aan het woord worden gelaten. Dit om de verschillende partijen in het verhaal te brengen. Het artikel wordt eens onderbroken door een streamer die een quote of een opmerkelijk nieuwsfeit kan zijn. Als er foto's worden gebracht, is dat er één van de geïnterviewde.

De aanleiding voor het artikel over liberalisatie was het standpunt van VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen. Omdat VARU is afgescheurd van het NFBBB vond ik het interessant om ook Johan Dexters van het NFBBB aan het woord te laten. Dit om te kijken of VARU wel de stem van alle uitvaartondernemers heeft. Als tegenpartij kon Chris Coenegrachts onmogelijk aan het verhaal ontbreken.

Chris Coenegrachts stond in 1989 aan de wieg van het Vlaams crematoriabeleid. Sinds dat moment is hij directeur van het crematorium Westlede. Sinds enkele jaren is hij ook directeur van het crematorium van Aalst en hij geeft raad en advies aan intercommunale Pylon, die crematorium Uitzicht in Kortrijk bouwt.

In het artikel wilde ik vooral achterhalen waarom VARU een geliberaliseerd crematoriumbeleid wil en wil ik kijken of ze hier medestaanders in hebben. Vertegenwoordigt VARU het volledige uitvaartwezen of denkt hun stiefbroer NFBBB hier anders over? Wat vinden mensen die al jaren crematoria uitbaten van de argumenten van VARU en wat zou een liberalisatie voor de uitvaartindustrie en de intercommunales betekenen? En vooral, zal de liberalisatie er komen?

B. P-magazine – Resomatie : de Andras-Pandy methode

1. Historiek

P-magazine zoals we het nu kennen bestaat sinds oktober 1997. Het magazine stamt af van het weekblad De Nieuwe Panorama die eigendom was van het Nederlandse mediabedrijf Mediaxis (nu Sanoma). Omdat het magazine niet genoeg winst maakte, werd de stekker in de zomer van 1997 uit het blad getrokken. Chef-redacteur Alain Grootaerts geloofde echter in het concept van het blad en samen met Kris Dekelver, Wim Merckx en Wim Schamp raapte hij het nodige kapitaal samen om De Vrije Pers op te richten. De meerderheid van de toenmalige redactie stapte mee over. Het blad werd P-magazine gedoopt en nam het concept van De Nieuwe Panorama over. (Vergauwen, 2000)

Volgens Febelmag, de belangenvereniging voor Belgische magazines, brengt P-magazine een mengeling van actualiteit, onderzoeksjournalistiek, entertainment, tv-, sport- en autonieuws met als klap op de vuurpijl vrouwelijk schoon. Hiermee stelt het blad vooral mannen als doelgroep, maar met de subtiele humor die in het blad te vinden worden ook vrouwen aangesproken. Het blad verschijnt elke dinsdag en is nog steeds in het bezit van De Vrije Pers en Metamedia.

P-magazine bestaat ondertussen veertien jaar en heeft een wekelijkse oplage van ongeveer 75.000 exemplaren. Het lezersbereik van het blad ligt bij en om de 360.000 mensen. Meer dan de helft van de lezers is tussen de 12- en 34 jaar oud. 70 procent van de lezers zijn mannen. De overige 30 procent natuurlijk vrouwen. (Febelma, 2005)

2. Kenmerken

Vanwege het ethische karakter van resomatie heb ik voor een artikel in p-magazine als format gekozen. Zoals u kunt lezen in de voorbeeldartikels schuwen de redacteurs van p-magazine zwarte humor niet. Resomatie is hiervoor dan ook een dankbaar onderwerp. Toch brengen de artikels in het weekblad telkens actuele onderwerpen aan bod, die veelal de andere pers niet halen of op zijn minst toch niet op de eigenwijze p-manier worden uitgediept.

Bijgestaan door, soms ietwat ongepaste, woordspelingen worden in het magazine actuele onderwerpen uitgediept. Meestal gaat het om onderwerpen die in de andere media geen of minder aandacht krijgen, maar om één of andere manier steeds de mannelijke p-lezer weten te boeien. Of het nu over technologische snufjes, vrouwenprotest of een milieuvriendelijke maar lugubere manier van lijkbezorging gaat, telkens wordt er een heel eigen wijze een blik in de toekomst van het onderwerp geworpen.

Op een erg uitleggende manier wordt het onderwerp uit de doeken gedaan, bijgestaan door quotes van deskundigen. Voor het artikel over resomatie tracht ik de aandacht van de lezer te lokken door een vergelijking te maken met seriemoordenaar Andras Pandy. Eens de aandacht getrokken is, leg ik

uit wat resomatie precies inhoudt en waarom het beter zou moeten zijn dan crematie. Hierin wordt ook het omstreden karakter van de manier tot lijkbezorging duidelijk gemaakt.

Verder toon ik in het artikel aan dat de techniek wel degelijk aan een opmars bezig is en probeer ik te achterhalen of deze techniek ook bij ons een kans maakt. Deze vraag wordt min of meer beantwoord door deskundigen die hun verschillende, maar ongezouten mening geven. Om die vragen te beantwoorden was het nodig om het kabinet van Geert Bourgeois, VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen, NFBBB-voorzitter Johan Dexters en Westlede-directeur Chris Coenegrachts aan het woord te laten.

C. De Krant van West-Vlaanderen

1. Historiek

In 50 jaar tijd groeide Roularta uit van een lokale uitgever tot een internationale mediagroep. Het bedrijf werd opgericht in 1954 en startte met twee lokale weekbladen: De Roeselaarse Weekbode en Advertentie. In de jaren '60 was De Weekbode de invloedrijkste krant van het centrum van West-Vlaanderen. Dat was het gevolg van de blijvende groei door overnames van lokale weekbladen. Zo nam Roularta in 1957 De Mandelpost over, in 1960 De Torhoutenaar, in 1968 Het Burgerwelzijn, in 1970 Het Ypersch Nieuws, in 1978 De Zondag, in 1980 De Zeewacht, in 1981 Het Nieuwsblad van de Kust en in 1985 De Torhoutse Bode.

In 1990 nam Roularta ook Het Kortrijks Handelsblad en Het Brugsch Handelsblad over. Zes jaar later kregen alle weekbladen die in het bezig van Roularta waren de overkoepelende titel Krant van West-Vlaanderen. Nog eens vier jaar later wordt ook Het Wekelijks Nieuws bezit van Roularta. Sindsdien heeft de Krant van West-Vlaanderen elf stadsedities onder zijn vleugel.

De Krant van West-Vlaanderen brengt regionaal nieuws met een groot human interest-gehalte. De Focus ligt vooral op het regionaal nieuws, de familieberichtgeving, het verenigingsleven en het sportieve gebeuren. Dit vindt je terug in de vier delen in de krant. Zo is er het regionaal gedeelte, Sport West, het provincieblad en KW TEEVEE. (Roularta, n.d.)

2. Kenmerken Het Kortrijks Handelsblad – Actueel

Het artikel 'Buurtcomité Samen Sterk blijft actie voeren' is geschreven voor de rubriek 'Actueel', die op pagina 2 en 3 van het regioblade van Het Kortrijks Handelsblad. Het gaat hier om een erg uitgewerkt artikel met een logische opbouw. De titel moet net als de lead de lezer prikkelen tot lezen. In het artikel wordt de situatie eerst uitgelegd, waarop de partij die kritiek heeft. Hier doet buurtcomité Samen Sterk zijn verhaal.

Omdat een verhaal op zijn minst twee kanten heeft, heb ik Jan Sabbe. Hij is de kersverse directeur van crematorium Uitzicht en hekelt de protestprocedures van het buurtcomité. Ik heb hem dan ook alle argumenten van Samen Sterk-woordvoerder Mark Vandemoortele voorgelegd en hem kans op wederwoord gegeven. De aanleiding tot het artikel is de aankoop van de crematieovens. Nadat ik de situatie heb geschetst en de argumenten van beide partijen tegen elkaar heb opgewogen, besluit ik met de kritiek van Mark op de aankoop van de ovens. Directeur Jan Sabbe wenst aan deze argumenten geen woorden vuil te maken.

Het artikel wordt afgesloten met een blik in de toekomst en de waarschijnlijk van resomatie in Uitzicht. Omdat Uitzicht-directeur Jan Sabbe het buurtcomité ervan verdenkt slechts de mening van enkelingen te vertolken, achtte ik het noodzakelijk om in de woonwijken rond het crematorium een buurtonderzoek te doen. Vier uiteenlopende meningen die het resultaat zijn van dat buurtonderzoek worden in een side-artikel met de lezer gedeeld.

Meestal behandelen de onderwerpen in de rubriek Actueel de gevolgen van de bouwplannen van Stad Kortrijk, maar zoals je kunt zien in de voorbeeld artikels kan ook een onderwerp als een initiatief voor het goede doel het voorblad sieren.

3. Kenmerken Het Brugsch Handelsblad – Op de werkvloer

In de format ‘Op de werkvloer’ wordt de werking en de korte geschiedenis van een bedrijf geschetst. Om deze informatie tot de lezer te brengen worden er werknemers geïnterviewd die, aan de hand van hun eigen geschiedenis in het bedrijf, hun dagdagelijkse taak en knowhow uitleggen aan de lezer. Dit verhaal wordt sterk gemaakt met enkele leuke anekdotes die plaatsvonden op de werkvloer.

Omdat veel mensen zich vaak moeilijk kunnen voorstellen hoe een crematie in zijn werk gaat, leek het mij interessant om de werking van de technische kant van crematorium De Blauwe Toren in Brugge te brengen. Hoewel die technische kant nu wordt uitgebraat door Stad Brugge, werd hier eerst door uitvaartgigant DELA geïnvesteerd en de onderneming maakt nog steeds winst. Toch vond ik het ook belangrijk om het respectvolle karakter te laten doorschijnen in het artikel.

De man die aan het woord wordt gelaten is Hans Couvreur. Hans werkt al ruim 10 jaar in De Blauwe Toren en kent het crematorium uit zijn duimpje. Toen hij bij De Blauwe Toren begon cremeerde hij zelf de lichamen van de overledenen, maar sinds het toepassen van de nationalisatie is hij diensthoofd geworden en heeft hij vier werknemers onder zich.

In het artikel legt Hans uit hoe hij bij het crematorium terecht is gekomen en legt hij uit hoe het proces precies in zijn werk gaat. Het stuk wordt afgesloten met een blik in het reilen en zeilen van het crematorium en een leuke anekdote, die Hans nooit ofte nimmer zal vergeten.

X. Het onderwerp situeren in de media

A. Radio

Gekozen item: Radio 1 reportage Peeters & Pichal van 30 oktober 2009: Cremeren of begraven?

<http://www.radio1.be/programmas/peeters-pichal/cremeren-begraven>

Naar aanleiding van Allerheiligen stellen presentatoren Peeters & Pichal de luisteraars de vraag of ze opteren voor begraven of cremeren. Om de diversiteit aan antwoorden aan te sterken, interviewen ze mensen die hun overleden dierbaren gaan bezoeken op het kerkhof van Leuven. Het valt meteen op dat de meningen er uit elkaar liggen. Mensen met al overleden naasten opteren eerder voor een familiegraf en bij sommige mensen is het onderwerp nog steeds een taboe.

Bij zowel alle ondervraagden lijkt het een emotioneel onderwerp en de meesten die voor cremeren opteren hebben geen familie meer of hebben geen nood aan een aandenken. Een deel van de ondervraagden is er ook nog niet aan uit of kan het niet schelen. Er wordt ook een priester aan het woord gelaten die duidelijk maakt dat het hem niet zoveel kan schelen. Later in de reportage krijgt een andere priester de vertelstok. Hij pleit bij zijn parochianen op een subtiele manier voor begraven.

Westlede-directeur Chris Coenegrachts is in de studie uitgenodigd om op de argumenten van de luisteraars te reageren. Al snel wordt duidelijk dat de mensen vooral een plaats willen om te gaan rouwen. Ook met crematie is dat nodig. Chris onderscheidt de 'cowboyverhalen' van de echte mogelijkheden en maakt de luisteraar duidelijk wat er kan en wat uit den boze is.

Ook de milieuvriendelijkheid van crematie en begraven wordt vergeleken. Alsook de redenen van de stijging van de populariteit worden behandeld. De nieuwe wetgeving waarin dat staat dat het mogelijk is om de as in een juweel te verwerken en mee te nemen wordt ook belicht, maar Coenegrachts benadrukt dat deze wet nog niet op punt staat.

Het programma wordt gesloten met de discussie of het de overlevenden of de overledenen zijn die het recht hebben om te beslissen wat er met het lichaam gebeurt. Aan de ene kant is het lichaam eigendom van de overledene, maar moeten de overlevenden rouwen en hun mening kan dit proces bemoeilijken of vergemakkelijken.

B. TV-reportage

Gekozen item: Reportage WTV 25 januari 2011

<http://focus-wtv.rnews.be/nl/regio/wvl/nieuws/algemeen/kortrijks-crematorium-alweer-juridisch-onder-vuur/article-1194932098840.htm>

Op 25 januari gaf de auditeur van de Raad van State advies om de milieuvergunning van crematorium Uitzicht te vernietigen. Omdat het nog geen definitieve uitspraak is, wordt de bouw van het crematorium niet stilgelegd. In de reportage wordt Pilon-voorzitter en waarnemend-burgemeester van Kortrijk Lieven Lybeer aan het woord gelaten. Hij vertelt dat het even schrikken was en dat hij het waarom vooral vreemd vindt.

Samen Sterk woordvoerder Mark Vandemoortele was blij met de uitspraak maar wilde niet voor de camera reageren op de uitspraak. In een interview zei hij tegen me dat hij evenveel zendtijd als Lybeer had gevraagd. Dat kon de journalist van WTV hem niet garanderen. Daarom weigerde hij voor de camera te reageren.

Het advies van de auditeur is de zoveelste stap in de juridische strijd tussen het buurtcomité en de intercommunale. Het is wel de eerste keer in de rechtsprocedure dat het buurtcomité in zijn gelijk wordt gesteld en deze uitspraak maakt rechtszaak bij de Raad van State alleen maar spannender. Crematorium Uitzicht moet na de zomer van 2011 in werking treden.

C. Geschreven pers

Gekozen item: Artikel Het Nieuwsblad van 25 januari 2011 'Toekomst crematorium op Hoog-Kortrijk onzeker'

Ook dit item behandelt het advies van de auditeur om de milieuv vergunning te vernietigen. Als het onderwerp de geschreven pers haalt is dat zo goed als altijd de regionale pers, zowel voor Kortrijk, als Oostende, als Aalst,... . Pas toen VARU-woordvoerder Quirijnen de vraag stelde om resomatie goed te keuren haalde het onderwerp crematie de sectie binnenland van de dagbladen.

De inhoud van dit artikel is bijna hetzelfde als de WTV-reportage, maar hier wordt Uitzicht-directeur Jan Sabbe naar voren geschoven om het crematorium te verdedigen. In dit artikel heeft Samen Sterk-woordvoerder Mark Vandemoortele wel het woord genomen.

In de lead tonen, net zoals in het stuk van WTV beide partijen zich verrast door de uitspraak. Redacteur Kris Vanhee geeft een korte juridische geschiedenis van de rechtszaak bij de Raad van State weer en laat beide partijen aan het woord. Het is opvallend dat crematorium Uitzicht hier wordt verdedigd door Uitzicht-directeur Jan Sabbe en dat Mark Vandemoortele in Het Nieuwsblad wel zijn mening kwijt wil.

Mark vindt het bericht hoopgevend, maar wenst niet te vroeg victorie te kraaien. Daarom zal hij overleggen met zijn advocaten. Hij wijst nog eens dat er een nieuwe woonwijk pal naast het crematorium zal worden ingeplant en hij vreest voor de gezondheid van de mensen die daar gaan wonen. Pilon maakt zich geen zorgen omdat het advies gegeven wordt op basis van het BPA en niet over de eigenlijke milieuv vergunning gaat.

Om het artikel te beëindigen schets de journalist nog eens de juridische stand van zaken en wordt Jan Sabbe voor een laatste maal aan het woord gelaten. Op een ietwat arrogante manier stelt hij dat het crematorium koste wat kost eind 2011 in werking zal treden. En als de milieuv vergunning wordt vernietigd zal hij gewoon een nieuwe aanvragen.

XI. Besluit

De afgelopen maanden at, ademde en leefde ik mijn bachelorproef. Tot grote ergernis van mijn directe omgeving stond ik dag in dag uit met het Vlaams crematoriumbeleid op en ging er zo'n 12 uur later weer mee slapen. Ik moet zeggen dat de afgelopen maanden een zoektocht zijn geweest naar alle mogelijke kanten van het verhaal 'Crematoria in Vlaanderen'.

Ik heb geprobeerd alle mogelijke kanten en invalshoeken aan bod te laten komen. Toch zijn er veel mensen die ik nog zou willen interviewen, kanten die ik zou willen uitdiepen,... . Kiezen is verliezen en dat is mijn grote les geweest tijdens het schrijven van dit werk. Om tot een evenwichtige literatuurstudie te komen moet je keuzes maken.

Het Vlaams crematoriumbeleid is een erg gevoelige kwestie en dat merkte ik toen ik de verschillende partijen ging gaan interviewen. Vooral na mijn interviews over de liberalisatie van het beleid, nam ik telkens grondig de tijd om het interview te laten bezinken en in perspectief te plaatsen. Dit was nodig om tot een correcte en zo objectief mogelijke artikels en literatuurstudie te komen.

Hetgene waar ik tijdens het schrijven van mijn bachelorproef het bangst voor was, was dat ik mij zou verslikken in de milieuwetgeving en impactstudies. Om zeker te zijn van mijn stuk heb ik dan ook verschillende mensen met vakkennis aan het woord gelaten. Ik ben immers geen wetenschapper.

Ook het schrijven voor verschillende media vond ik erg interessant. Hierdoor zette ik mezelf ertoe aan om me te verdiepen in de format om deze zo juist mogelijk te benadrukken. Ik moet ook toegeven dat ik tijdens het schrijven van mijn bachelorproef een grote dosis doorzettingsvermogen heb gekweekt. Als ik ontmoedigt raakte door een obstakel, gebruikte ik dat gevoel om door te zetten. Ik hoop dat ik die eigenschap ook later in mijn beroepsleven toe te passen.

XII. Literatuurlijst

Adel BV, (2011). Statistics European Countries. *Website crematorium.eu*. Afgehaald van het www op 17 maart 2011, http://crematorium.eu/statistics_european_countries.html

- Aurex, N. (1999, 30 augustus). Crematorium naast oud kerkhof. *Het Laatste Nieuws*, pp, 1A, 2A.
- B.V. Uitvaart. Com. (2011). Alternatieve vormen van lijkbezorging. *Website groeneuitvaart.nl*. Afgehaald van het www op 6 april 2011, http://www.groeneuitvaart.nl/page_1762.html
- Beel, V. (2011, 9 mei). 'Klagers blokkeren alles'. *De Standaard*, pp, 1.
- Belga. (2010, 16 maart). Nieuw crematorium Aalst kost tien miljoen euro. *Het Laatste Nieuws*. Afgehaald van het www op 24 maart 2011, <http://www.hln.be/hln/nl/957/Belgie/article/detail/1080717/2010/03/16/Nieuw-crematorium-in-Aalst-kost-tien-miljoen-euro.dhtml>
- Belpaeme, L. (2009, 17 oktober). Bewoners blijven gekant tegen locatie crematorium. *Het Laatste Nieuws*, pp, 39.
- Bergen, JM., Gheysens, B., Zwaenepoel, R. (2007). *Evaluatie van de impact van een crematorium op het milieu en de volksgezondheid*. Kortrijk, België.
- Berlanger, D. (2009, 7 juli). Groen licht voor crematorium. *Het Laatste Nieuws*, pp, 17.
- Bourgeois, G. (2010, 11 augustus). *Antwoord op parlementaire vraag 492*. Ongepubliceerd intern rapport. Brussel, België.
- Bourgeois, G. (2010, 9 februari). *Commissievergadering C114-BIN10*. Ongepubliceerd intern rapport. Brussel, België.
- Bruneel, P. (2008, 31 mei). Actiecomité en stad sluiten wapenstilstand rond crematorium. *Het Laatste Nieuw*, pp, 37.
- Corelio. (2009). *Mediabrand*, *De Standaard*. Afgehaald van het www op 4 mei, 2011, <http://www.corelioconnect.be/nl/mediabrand/de-standaard>
- De Standaard. (n.d.). *Geschiedenis De Standaard*. De Standaard online. Afgehaald van het www op 27 april 2011, <http://www.standaard.be/info.aspx?topic=geschiedenisds>
- Enklaar, J. (1995), *Onder de groene zoden*. Zutphen: Alpha.
- Febelma. (2005). *P-magazine*. Febelma. Afgehaald van het www op 27 april 2011, <http://www.febelma.be/content/mgz.asp?level1=67&level0=2&docid=549>
- Fontaine, E. (2004, 27 juli). Plannen voor crematorium op lange baan. *Het Laatste Nieuws*, pp, 12.
- GGH. (2010, 23 oktober). Bouw crematorium eindelijk van start. *Het Nieuwsblad*, pp, 69.
- JOL. (2008, 2 januari). 'Mensen moesten al uitwijken naar Breda'. *Het Volk*, pp, 17.
- June, A. (2006). Géén crematorium in Aalst. *Website belg.be*. Afgehaald van het www op 24 maart 2011, <http://www.belg.be/leesmeer.php?x=3680>
- Kerger, S. (2009, 13 november). Dan toch geen crematorium langs Nieuwpoortsesteenweg. *Focus WTV*, pp, A1, A2.

Lanssens, P. (2011, 11 maart). Vergunningen crematorium op helling. *Het Laatste Nieuws*, pp, 17.

Lanssens, P. (2011, 26 januari). Auditeur vraagt vernietiging milieuvergunning crematorium. *Het Laatste Nieuws*, pp, 19.

Mertens, G. (2006, 4 oktober). Buurt eist aanleg aparte toegang naar crematorium. *Het Laatste Nieuws*, pp, 14.

MV. (2005, 2 november). Crematie is vandaag een normaal iets. Dat was niet altijd zo. *Knack*, 64, 1A, 2A.

NV. (2004, 22 juli). Buurtcomité Hoezekouter houdt crematorium tegen. *Het Nieuwsblad*. Afgehaald van het www op 14 april 2011, <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=G8P7HLPG>

Philips, G. (2010). *Actualisatie situatie luchtkwaliteit rond crematorium te Kortrijk*. Wondelgem: PRG Odournet.

PKM. (2010, 7 augustus). Crematorium overschrijdt even dioxinenorm. *Het Laatste Nieuws*, pp, A1, A2.

Psilon. (2011). Architect Souto de Mauro wint prestigieuze architectuurprijs. *Intercommunale Psilon*. Afgehaald van het www op 3 april 2011, <http://www.psilon.be/>

Psilon. (2011). Facelift voor parking Lange Munte. *Intercommunale Psilon*. Afgehaald van het www op 7 april 2011, <http://www.psilon.be/>

Roularta. (n.d.). Roularta Media Group Multimediaal en Internationaal. *Roularta*. Afgehaald van het www op 25 april 2011, http://www.roularta.be/nl/over-roularta/geschiedenis/RC-Content_C-1184698144610.html?ParentPageID=1184686276813

Schauvlieghe, J. (2010, 9 juli). *Antwoord op parlementaire vraag 483*. Ongepubliceerd intern rapport. Brussel, België.

SCIC-ICVC. (2001-2004). Historiek van crematie in België. *Website SCIC-ICVC*. Afgehaald van het www op 15 maart 2011, <http://www.scic-icvc.be/nl00.htm>

Vanhee, K. (2011, 25 januari). Toekomst crematorium op Hoog Kortrijk onzeker. *Het Nieuwsblad*, pp, A1, A2.

Vanspauwen, B. (2008, 20 februari). Architect crematorium bekroond. *Het Laatste Nieuws*, pp, 13.

VARU. (n.d.). Verzet tegen crematorium in Aalst. *Website allesoveruitvaart.be*. Afgehaald van het www op 24 maart 2011, <http://www.allesoveruitvaart.be/nl/x/376/verzet-tegen-crematorium-aalst>

Vergauwen, N. (2000, 7 december). *P-magazine, met dank aan concurrent Mediaxis*. Radiovisie. Afgehaald van het www op 27 april 2011, <http://www.radiovisie.eu/be/nieuws.rvsp?art=00017270>

Vlaams Bouwmeester. (2010). Volledige studieopdracht voor de bouw van een nieuw crematorium op de Siesegemkouter te Aalst. *Website Vlaams Bouwmeester*. Afgehaald van het www op 24 maart 2011,

http://www.vlaamsbouwmeester.be/renderers/open oproepen/render_openoproep.aspx?444406f4-fcc2-4a9d-aa25-caa0674bc87e

Vlaamse overheid. (1999). *VLAREM II: Hoofdstuk 5.58. CREMATORIA*. Brussel: België

Vlaamse overheid. (2004, 16 januari). *Decreet op lijkbezorging*. Brussel, België.

Westlede. (2008). Rookgasreiniging. *Website intercommunale Westlede*. Afgehaald van het www op 15 maart 2011, <http://www.westlede.be/common/rookgasreiniging/>

Westlede. (2008). Wettelijke voorschriften kist. *Website intercommunale Westlede*. Afgehaald van het www op 15 maart 2011, <http://www.westlede.be/common/wettelijk-voorschriften-kist/>

Westlede. (2011). Wegbeschrijving: opgelet wegenwerken. *Intercommunale Westlede*. Afgehaald van het www op 10 april 2011, <http://www.westlede.be/lochristi/wegbeschrijving-2/>

Westlede., Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. (2010, januari). *Crematies 1990-2010*. België.

XIII. Journalistiek eindproduct

“Andere Europese landen zijn jaloers op ons”

Uitvaartsector hekelt crematoriumbeleid

Begin maart 2010 diende Vlaams parlementslid Vera Van Der Borcht (Open VLD) een voorstel tot decreet in om het Vlaams crematoriumbeleid te liberaliseren. Zo wou ze uitvaartondernemers de kans geven om de handen in elkaar te slaan en samen een crematorium uit te baten. Een jaar later is van liberalisatie nog niets in huis gekomen, maar de vraag van de uitvaartsector blijft.

De laatste twintig jaar is de vraag naar crematie in Vlaanderen enorm gestegen. Volgens de cijfers van de federale overheid werden in 1990 slechts 17,6 procent van de overledenen gecremeerd. In het jaar 2000 was dit cijfer al opgelopen tot 40,2 procent. In 2009 was het van 56 procent van de overleden Vlamingen de laatste wilsbeschikking om gecremeerd te worden. Het totaal aantal crematies in Vlaanderen blijft elk jaar stijgen.

Wantoestanden

Om aan die stijgende vraag te blijven voldoen investeert de Vlaamse overheid in intercommunales en gemeentes die de handen in elkaar slaan om samen een crematorium te bouwen. “Uiteindelijk is het de bedoeling dat de mensen nooit verder dan 20 kilometer moeten rijden om afscheid te nemen van hun dierbare”, zegt Chris Coenegrachts, directeur van crematorium Westlede in Lochristi en Sint-Niklaas. Toch is een deel van de uitvaartsector niet opgezet met de huidige gang van zaken.

Volgens de Vlaamse Autonome Raad voor het Uitvaartwezen (VARU) willen heel wat Vlaamse begrafenisondernemers samen investeren om een crematorium uit te baten. Alleen is het Vlaams crematoriumbeleid in het begin van de 21ste eeuw genationaliseerd nadat er wantoestanden aan het licht kwamen. “Er zijn gevallen bekend waarbij de as van de overledenen is verwisseld of gemengd”, geeft VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen toe. “Maar in plaats van een gedegen controleorgaan op te richten, besliste toenmalig minister Tobback meteen om het crematoriumbeleid te nationaliseren.”

Afscheidsceremonie

Omdat de Vlaamse crematoria ook rouwmaaltijden en afscheidsplechtigheden aanbieden, vindt VARU-woordvoerder Bruno Quirijnen dat intercommunales en gemeenten de uitvaartsector oneerlijke concurrentie aandoen. “Een crematorium is een technische faciliteit, die geen sacrale waarde heeft. Het cremieren zelf is een industriële activiteit die niets te maken heeft met afscheid nemen. Daarom willen wij beide zaken het liefst van al gescheiden zien. Afscheidsplechtigheden en crematie combineren maakt geen deel uit van onze Vlaamse funeraire cultuur”, zegt hij.

“Je reinste onzin”, meent Westlede-directeur Coenegrachts. “In Lochristi organiseren wij al vanaf onze eerste crematie in 1989 afscheidsceremonies in samenspraak met het Centrum voor Morele Dienstverlening voor de vrijzinnige afscheidsplechtigheden en de Dienst Christelijke Begeleiding voor de christelijke. Ook in alle andere Europese landen kan je afscheid nemen in het crematorium. Tot vijf jaar geleden investeerden de uitvaartondernemers niet in eigen aula’s, dat is een recent gegeven. Veel van die ondernemers, waaronder Bruno Quirijnen van VARU, hebben te enthousiast geïnvesteerd en slaan nu wild om zich heen.”

“Eigen schuld”

Johan Dexters is voorzitter van de Nationale Federatie voor Begrafenisondernemers. Dat is de belangenvereniging voor uitvaartondernemers waar VARU zich in 2001 van afscheurde. Volgens Dexters hebben veel begrafenisondernemers deze concurrentie zelf gezocht. “Toen de crematoria twintig jaar geleden aan hun opmars begonnen, lieten de begrafenisondernemers, eens bij het crematorium aangekomen, de familieleden aan hun lot over. Dit terwijl het de bedoeling is om de mensen overal te begeleiden”, zegt hij.

Dexters bemerkt ook dat het een trend is geworden onder de uitvaartondernemers om zoveel mogelijk aspecten van de uitvaart naar zich toe te trekken. “Door de kerkvlucht kiezen mensen meer en meer voor een neutrale uitvaartplechtigheid. Veel begrafenisondernemers willen hierop inspelen door zelf een aula aan te bieden. De uitvaartplechtigheden die de crematoria aanbieden nemen hen dus inderdaad wat wind uit de zeilen. Maar zolang de crematoria zich aan de opgelegde taken houden en



Bruno Quirijnen van VARU (Foto BDV)

bijvoorbeeld geen urnen verkopen, heb ik er geen problemen mee.”

“Geen schijn van kans”

Ook stellen zowel Coenegrachts als Dexters zich de vraag of de kleine uitvaartondernemers wel een kans zouden maken bij liberalisatie. “Het is heel eigen aan onze Vlaamse uitvaartcultuur dat alles heel plaatselijk en regionaal wordt geregeld”, zegt Johan Dexters. “Als je in onze buurlanden de helft van de uitvaartmarkt in handen hebt, ben je hoogstwaarschijnlijk eigenaar van één onderneming. In Vlaanderen van enkele honderden. Veel begrafenisondernemers hebben simpelweg de financiële middelen niet om een crematorium te bouwen en uit te baten.”

Volgens Chris Coenegrachts maken de zelfstandige begrafenisondernemers zelfs geen schijn van kans. “Mocht het crematoriumbeleid geprivatiseerd worden, spelen de grote uitvaartconcerns de kleine uitvaartondernemers zo de markt uit. Veel begrafenisondernemers zijn bovendien niet in staat om een hoogtechnologisch crematorium uit te baten. Als ze echt willen, kunnen ze het nu al. Het enige dat ze moeten doen is een overeenkomst sluiten met een stad of gemeente die personeel voorziet voor het

technische aspect. Maar daarvoor zijn velen niet bekwaam genoeg.”

Verzet

Coenegrachts benadrukt dat het belangrijk is om de crematoria in handen van de overheid te houden. “In België kost een crematie tussen de 450 en 500 euro. Terwijl in Nederland, waar de crematoria in handen zijn van kleine zelfstandigen en grote concerns, de kostprijs zo’n 1000 euro meer bedraagt. Als ik nu soms zie hoe sommige families een financiële mokerslag krijgen door een overlijden, dan lijkt een privatisering niet maatschappelijk verantwoord. Want dan zou de prijs per crematie zeker de hoogte in rijzen.”

Toch blijft VARU zich op allerlei manieren verzetten tegen de huidige gang van zaken. “We blijven druk uitoefenen op lokaal niveau om de komst van nieuwe crematoria en stadsaula’s tegen te gaan. Ook sturen we regelmatig aan op voorstellen om het decreet op lijkbezorging aan te passen in het Vlaams Parlement. Helaas zetelen er veel burgemeesters en ziet het er niet naar uit dat het decreet zal worden aangepast”, weet VARU-woordvoerder Quirijnen.

Westlede-directeur Coenegrachts is er alvast gerust in. “Ik hoor dat de Vlaamse overheid wil dat het crematoriumbeleid genationaliseerd blijft. Zelfs parlementsliden van Open VLD, de partij die vorig jaar nog een voorstel tot privatisering deed, lieten me off the record weten geen voorstander te zijn van liberalisatie. Veel parlementsliden zetelen dan ook onze raad van bestuur”, besluit hij cynisch.

(BDV)

Nu al in VS, Canada en Australië

RESOMATIE: lijkbezorging van de toekomst?

Mocht Andras Pandy ooit op vrije voeten komen en om een job verlegen zitten, kan hij maar beter naar de Verenigde Staten verkassen. Daar keuren dit jaar vier staten resomatie als lijkbezorging goed. Zestien andere lijken hen hierin te volgen.

Resoqué? Resomatie is een milieuvriendelijke maar omstreden vorm van lijkbezorging waarbij het lichaam wordt opgelost in een warm bad van alkalihydrolyse en water. Dat dodelijke sopje zorgt ervoor dat de weefsels in het lichaam elkaar voorgoed loslaten. Hoewel de basistechniek die achter resomatie schuilt al een lichtgrijze baard begint te krijgen, kwam de Schot Sandy Sullivan pas in 2007 op de idee om er een milieuvriendelijke vorm van lijkbezorging mee te ontwikkelen.

Voor Sandy Sullivan was de groeiende milieubewustheid onder de Britse bevolking de trigger tot de idee. Hij wou een groen alternatief bieden voor het milieuvriendelijke begraven of cremeren. Samen met ingenieur Craig Sinclair richtte hij het bedrijf Resomation Ltd op, die de pandy-techniek op punt stelde en nu over de hele wereld promoot.

Het woord resomatie is afgeleid van het Griekse 'resoma', wat zoveel betekent als 'wedergeboorte van het menselijk lichaam'. Resomatie heeft enkele raakvlakken met crematie. Na het proces blijft er ook witte as over, afkomstig van de mineralen in de beenderen. Nabestaanden kunnen die as net als bij crematie uitstrooien of bewaren in een urne. Ook de duur van beide verwerkingsprocessen, ongeveer 75 en 90 minuten, liggen bij elkaar in de buurt.

Afvalwater

De verschillen tussen beide technieken bepalen zowel het milieuvriendelijke als het omstreden karakter van de Andras Pandy-methode. Bij resomatie ontbrandt het lichaam niet, maar 'verwatert' het in een chemische mengeling. Om de weefsels in het lichaam van uw dierbare zo goed mogelijk te ontbinden, wordt het chemische goedje afhankelijk van het gewicht naar een temperatuur tussen de 150 en 180°C gebracht. Bij crematie ligt deze temperatuur veel hoger (1.100°C, red.). Hierdoor verbruikt resomatie acht keer minder energie dan crematie. Een ander omstreden milieuaspect is het gebrek aan uitstoot. Hoewel de crematoria in de meeste Europese landen aan strenge emissienormen onderhevig zijn, kunnen hoogtechnologische filters niet beletten dat er fijn stof, dioxines en kwik de atmosfeer in worden gestuwd. Bij resomatie is er van uitstoot geen sprake, maar men kampt wel met 400 liter afvalwater waar de dierbare in is opgelost.

In landen waar de milieuvriendelijke techniek is goedgekeurd, giet men het bruine sopje de riolering in. Maar voor veel Europese landen blijft dit een groot ethisch bezwaar. "Niet nodig", vindt uitvinder Sandy Sullivan. Omdat het water geen DNA-sporren bevat, is dit volgens hem niet oneerbiedig tegenover de overledene. Ook wordt het

water gefilterd en zijn de chemicaliën door het verwerkingsproces geneutraliseerd. Zo kan het afvalwater geen schade berokkenen aan het milieu.

En bij ons?

Op dit moment mogen er in Canada, Australië en de Amerikaanse staten Florida, Maine, Minnesota en Oregon lijken geresomeerd worden. Californië, Colorado, Kansas en Maryland zullen dit jaar nog volgen. Net als Duitsland, Zweden en Zuid-Korea voeren nog zestien andere Amerikaanse staten, waaronder New York en Washington, onderzoek naar deze vorm van biocrematie. Ook onze Vlaamse uitvaartsector is vragende partij. Alleen kijkt viceminister-president Geert Bourgeois de kat nog uit de boom. Bijna een jaar geleden stelde begrafenisondernemer en ondervoorzitter van de Vlaamse Autonome Raad voor het Uitvaartwezen (VARU) Bruno Quirijnen in de pers de vraag om een goedkeuring te overwegen in Vlaanderen. Viceminister-president Geert Bourgeois reageerde dat zijn kabinet zou onderzoeken of deze nieuwe techniek ook in Vlaanderen toekomst heeft. Hoewel de buitenlandse media toen schreef dat Vlaanderen resomatie binnen de drie maanden zou goedkeuren, is het een jaar later opvallend stil rond de alternatieve techniek.

Als we het kabinet van Geert Bourgeois vragen hoe het met het onderzoek gesteld is, krijgen we een woordvoerder aan de lijn. Hij laat ons weten dat de viceminister-president nog geen specifiek onderzoek naar resomatie heeft aanbevolen, maar dat zijn adviseurs de ontwikkelingen op economisch, technisch en ethisch vlak op de voet

volgen. Ook voert hij hierover gesprekken met uitbaters van crematoria.

Chris Coenegrachts is zo'n uitbater. Sinds 1989 is hij directeur van het crematorium Westlede in Lochristi en sedert enkele jaren baat hij ook het crematorium van Sint-Niklaas uit. Hij denkt dat resomatie zeker kans maakt in Vlaanderen. "Alleen staat de techniek nog niet op punt", zegt hij. "Voor Vlaanderen blijft het grote probleem de 400 liter afvalwater. Hoewel het afvalwater geen DNA bevat, is de overledenen er wel in opgelost. Het zou oneerbiedig zijn om het zomaar de riool in te kappen."

Hartendief

Toch gelooft Coenegrachts in de techniek. "In de plannen voor het crematorium in Aalst heb ik ruimte voor een resomator voorzien", vertelt hij. "Er wordt dan ook aan het probleem met het afvalwater gewerkt. Het laatste idee dat ik hoorde was om het water in een vijver met rietplanten te laten lopen. Deze planten zuiveren het water op een natuurlijke wijze. Maar natuurlijk heb je daar ruimte voor nodig. De komst van resomatie zou de symbolische uitvaartcirkel rond maken. Nu heb je al aarde en vuur. Het zou mooi zijn mocht water hier ook nog

bijkomen."

Johan Dexters van de Nationale Federatie voor Begrafenisondernemers denkt niet er de komende tien jaar mensen zullen geresomeerd worden in België. "België loopt al honderd jaar achter wat uitvaart betreft dus het zou met sterk verwonderen mochten hierin opeens het voortouw nemen", weet hij. "De Vlaamse Overheid heeft de laatste jaren enorm geïnvesteerd in de bouw van crematoria over heel Vlaanderen. Het lijkt me logisch dat deze kosten eerst moeten worden terugverdiend, alvorens er in een nieuwe techniek wordt geïnvesteerd."

Ondanks de Vlaamse terughoudendheid verovert resomatie steeds meer harten over de hele wereld. Vorig jaar won het bedrijf Resomation Ltd de Observer Ethical Award. Resomatie werd er geprezen als een modern en milieuvriendelijk alternatief voor crematie. Een poll op de site van De Standaard wees uit dat 37,8 procent van de Vlamingen geen problemen heeft met de techniek. "Mensen zullen wennen aan dit idee", voorspelt Bruno Quirijnen van VARU. "Ik ben ervan overtuigd dat het oplossen van overledenen in alkalihydrolyse na verloop van tijd ook in Vlaanderen doodnormaal zal zijn." (BDV)



Hans Couvreur leidt crematies in De Blauwe Toren in goede banen “Respect voor overledenen is het allerbelangrijkste”

BRUGGE Hans Couvreur werkt al tien jaar in crematorium De Blauwe Toren in Brugge. De afgelopen jaren maakte hij een heuse evolutie mee. “We vullen een noodzakelijke behoefte in, maar zijn zoveel meer dan een bedrijf”, vertelt hij.

Hans begon in 2001 te werken in het crematorium in opdracht van de Nederlandse uitvaartgigant Dela. “In mijn beginjaren was ik de enige werknemer die crematies uitvoerde”, zegt hij. “Ik cremeerde toen ongeveer vijftien overledenen per dag. Pas toen de nationalisatie van het Vlaams crematorium in 2005 verplicht werd, kreeg ik een leidinggevende functie. Ik werkte vanaf dat moment in opdracht van Stad Brugge en mocht nog vier andere werknemers opleiden. Sindsdien ontferm ik mij ook over de administratie van het crematorium.”

Identificatie

Hans begon in 2001 te werken in het crematorium in opdracht van de Nederlandse uitvaartgigant Dela. “In mijn beginjaren was ik de enige werknemer die crematies uitvoerde”, zegt hij. “Ik cremeerde toen ongeveer vijftien overledenen per dag. Pas toen de nationalisatie van het Vlaams crematorium in 2005 verplicht werd, kreeg ik een leidinggevende functie. Ik werkte vanaf dat moment in opdracht van Stad Brugge en mocht nog vier andere werknemers opleiden. Sindsdien ontferm ik mij ook over de administratie van het crematorium.”

Identificatie

Crematorium De Blauwe Toren beschikt over vier crematieovens die dagelijks ongeveer 24 lichamen tot as herleiden. “Veel mensen stellen zich bij crematie een grote oven met vlammen voor, waarin een kist met lijk letterlijk wordt verbrand”, legt

Hans uit. “Toch is dat niet het geval. Eigenlijk gaat het hier niet om verbranding maar om zelfontbranding. De lijkstaf wordt pas in de oven geplaatst als een temperatuur 700°C heeft bereikt. Eens de kist in de oven zit, wordt deze temperatuur opgedreven tot 1.100°C. Die temperatuur is nodig om zelfontbranding te creëren.”

“Door onze zorgvuldige werkwijze is het haast onmogelijk om het as te verwisselen of te vermengen met dat van een andere overledene.”, gaat Hans verder. “Als een lijkstaf bij ons aankomt, krijgt die onmiddellijk een assteen met nummer toegewezen. Die steen blijft gedurende het hele proces op de kist liggen, ook tijdens de crematie. Op die manier weten we op elk moment om welke kist het gaat en zijn misverstanden uit den boze. Het steentje is brandvrij en blijft dus ongeschonden.”

Computergestuurd

Vooraleer Hans en zijn team een kist in de crematieoven plaatsen, vijzen ze er alle handvaten en plastic- of metalen versiering af. “Dit doen we om het milieu zo weinig mogelijk te belasten”, weet hij. “Toch hebben wij niet de bevoegdheid om in de kist te kijken. Dus gebeurt het dat er na de crematie metalen voorwerpen als sleutels, scharen of soms zelfs werktuigen in de oven worden teruggevonden. Meestal betreft het voorwerpen die nog in de kledij van de overledene zitten of om symbolische redenen in de kist werden gelegd.”

“Op het moment dat we de lijkstaf in de oven plaatsen, is die al voorverwarmt”, legt Hans uit. “De oven kan ook slechts geopend worden als het voorafgaande crematieproces volledig is afgerond. Dat wil zeggen als de as verwijderd en de oven gereinigd is. De crematie zelf gebeurt computergestuurd. De computer houdt de oven op temperatuur en



Hans Couvreur toont knieprothese na crematie. (Foto BDV)

voegt lucht toe waar nodig. Ook het personeel volgt de waarden van de meetapparatuur op de voet en grijpt in indien nodig. Een crematie duurt gemiddeld 90 minuten, al varieert de duur naargelang het gewicht van de overledene en het bouw materiaal van de kist.”

Recyclage

In de oven is een klein raampje voorzien zodat de operator kan zien wanneer de crematie is voltooid. “Als de crematie is afgelopen, verzamelen we de as in een trechter en koelen we die met koude lucht. Door die

koude lucht verbranden ook de soms overgebleven houtresten. Omdat alle as uitstrooibaar moet zijn, malen we die na het koelen. Zo scheiden we restanten van de mineralen in de beenderen ook van de overgebleven protheses.” Bij de helft van de crematies vinden de operatoren protheses terug. “Die overleven telkens het ontbrandingsproces”, vertelt Hans. “Omdat protheses uit edelmetalen bestaan, zijn ze veel geld waard en worden ze gerecycleerd. Een Nederlands bedrijf komt ze ophalen om ze vervolgens door te verkopen aan de vliegtuig- en auto-industrie. Van een klein deel wordt opnieuw protheses gemaakt.”

Nabestaanden die dat wensen kunnen afscheid

nemen in één van de twee aula's van De Blauwe Toren. “Bij zo'n 30 procent van de crematies is dat het geval”, vertelt Hans. “Omdat het hier soms druk kan zijn, is het crematorium ook uitgerust met een grote wachtzaal. In de hoeve aan het begin van het domein kunnen de mensen dan terecht voor een rouwmaaltijd of koffie. Wie wil kan de plechtigheid ook laten vastleggen op dvd.”

Hells Angels

Als diensthoofd van het crematorium komt Hans dagelijks met diverse families in con-

tact. “De dood doet soms rare dingen met een mens. Meestal verlopen de afscheidsceremonies sereen maar één keer per week moeten we toch de politie bellen om ruziende familieleden uit elkaar te halen.” Sommige begrafenissen staan dan ook levendig in Hans zijn geheugen gegrift.

“Een begrafenis van een lid van de Hells Angels is het meest decadente dat ik hier ooit heb meegemaakt”, vertelt Hans vol overtuiging. “Een colonne van meer dan 600 motards uit alle Europese windstreken reed hier toen binnen onder bescheiden politiebegeleiding. Buiten installeerden ze tapinstallaties en de hoeve werd voorzien van tientallen flessen whisky, die werden doorgegeven.”

“Op zo'n moment bieden wij hen enkel een faciliteit aan”, gaat Hans verder. “Zelfs tijdens het crematieproces hield de hoogste in rang mij nauwlettend in het oog. Het enige waar ze zich bij neerleggen is de wet die bepaalt dat enkel een begrafenisondernemer een overledene mag vervoeren. Toch heeft niemand heeft de man in kwestie horen klagen. Hij heeft naar eigen zeggen nog nooit zo snel zijn geld gezien, cash nog wel. Ook met ons werd alles correct geregeld. Alleen was hun fuifje achteraf ongepast voor de families die na hen nog afscheid kwamen nemen.”

Of Hans zelf ooit gecremeerd wil worden? “Liever niet, crematie gaat zo snel hé. In amper twee uur tijd wordt het werk gedaan waar de natuur normaalgezien tientallen jaren over doet. Begraven worden sluit voor mij beter aan bij de gedachte van zachtjes heengaan”, besluit hij.

(BDV)

Directeur-verantwoordelijke uitgever:

 Eddy Brouckaert
 Waldestraat 43, 8800 Roeselare

Directeur redactie:

 Kristien Beuselinck
 tel. 051 26 69 90
 • e-mail: kristien.beuselinck@kw.be

Hoofdredacteur:

 Jan Gheysen
 tel. 051 26 66 44
 • e-mail: jan.gheysen@kw.be

Adjunct-hoofdredacteur:

 Jos Remaut (algemeen nieuws)
 tel. 051 26 64 71
 • e-mail: jos.remaut@kw.be

Redacteur Kortrijks Handelsblad:

 Jean-Pierre Terryn
 tel. 051 26 64 21
 gsm 0474 61 41 80
 • e-mail: jean.pierre.terryn@kw.be

KW NIEUWSLIJN

 Je hebt iets waarvan
 je denkt: dat is iets
 voor de krant?
 Aarzel dan niet, maar
 stuur ons jouw tip,
 foto of verhaal!


Contacteer Jean-Pierre Terryn op

051 26 64 21

jean.pierre.terryn@kw.be

Redacteur:

 Mieke Verhele
 tel. 051 26 63 82 - gsm 0498 81 96 10
 • e-mail: mieke.verhele@kw.be

Sportredactie:

 Matthias Vanderspoeken
 Tel. 051 26 63 67 - gsm 0488 24 78 37
 • e-mail: matthias.vanderspoeken@kw.be

KW PUBLICITEIT

 Voor alle publiciteit
 in deze krant

 Contacteer:
 Patrick Dejonckheere

0475 45 21 85

patrick.dejonckheere@kw.be

Promotie:

 Pedro Quinten
 tel. 051 26 65 20 - gsm 0495 84 81 32
 • e-mail: pedro.quinten@kw.be

Verkooppromotie:

 Rik Brackx
 tel. 051 26 66 00 - fax 051 26 68 44
 • e-mail: rik.brackx@kw.be

Volgende stap gezet in bouw

Buurtcomité Samen



Crematorium Uitzicht in de Ambassadeur Baertlaan moeten eind 2011 in werking treden. (Foto BWB)

■ **KORTRIJK** – Enkele weken geleden kondigde intercommunale Pilon aan de ovens- en rookzuiveringsinstallaties voor het crematorium Uitzicht te laten bouwen door het Italiaanse bedrijf GEM Matthews International. Hiermee komt de intercommunale naar eigen zeggen haar belofte na om de meest groene technologie te gebruiken. Buurtcomité Samen Sterk betwijfelt die uitspraak.

DOOR BERT DE VRIESE

De bouw van het crematorium Uitzicht op Hoog Kortrijk zit al in een vergevorderde fase. Niets lijkt de realisatie ervan nog te kunnen weerhouden. Toch blijft het buurtcomité Samen Sterk actie voeren. „Wij geven niet op”, zegt woordvoerder Mark Vandemoortele. „Er lopen momenteel nog drie zaken voor twee rechtbanken.”

Al sinds de aankondiging van de bouw van het crematorium in 2006, stuit intercommunale Pilon op hevig verzet van de omwonenden. De buurtbewoners nemen het niet dat er binnenkort een crematorium actief zal zijn in hun achtertuin en verenigden zich. Het buurtcomité Samen Sterk zag het levenslicht en verzamelde 529 handtekeningen en 3592 bezwaarschriften tegen het crematorium. Ondanks de grote tegenstand van

omwonenden en bepaalde gezondheidsspecialisten zette intercommunale Pilon zijn plannen verder. „Opmerkelijk”, zegt Mark. „In Aalst hadden de buurtbewoners al met 270 bezwaarschriften genoeg om het stadsbestuur een andere locatie te laten kiezen en in Oostende volstond een petitie.”

Milieunormen

In 2008 opende het buurtcomité verschillende rechtszaken tegen

Pilon. Momenteel zijn er nog drie zaken lopende, twee bij de Raad van State en een bij het hof van beroep in Gent. Bij de Raad van State klaagt de Samen Sterk de milieu- en bouwvergunning van het crematorium aan. Volgens het buurtcomité zal het crematorium wel degelijk de gezondheid van de omwonenden schaden en is de bouwvergunning onwettig. De rechtszaak bij het hof van beroep in Gent komt na een eerdere

crematorium Uitzicht op Hoog-Kortrijk

Sterk blijft actie voeren

uitspraak van de rechtbank van eerste aanleg. Daar oordeelde de rechter dat het crematorium de VLAREM-normen respecteert en dus mag worden gebouwd. VLAREM omvat de Vlaamse reglementering die je moet naleven om een milieuvergunning te verkrijgen. Op 22 februari 2010 startte de bouw van het crematorium.

Voor Mark Vandemoortele bieden de VLAREM-normen geen garantie voor de gezondheid van de omwonenden.

„Die normen zijn achterhaald en houden geen rekening met de geurhinder en kankerverwekkende stoffen als PAK's en nitro-PAK's. Het onderzoek in opdracht van Psilon houdt geen rekening met de al aanwezige vervuiling, die de milieunormen al overstijgt. Ook zijn er geen afstandregels voor de bouw van crematoria, terwijl deze wet op Europees niveau wel in de maak is. VLAREM heeft ook geen regel voor de minimumhoogte van de schoorsteen. Studebureau PRG oordeelde dat een minimumhoogte van 15 tot 20 meter vereist is voor de maximale spreiding van de uitstootgassen. De bouwvergunning laat maar een schoorsteen toe die lager is dan 10 meter.”

„Geen risico”

Uitzicht-directeur Jan Sabbe reageert op de argumenten: „Wij hebben onszelf extra strenge milieunormen opgelegd. Hierdoor bedraagt onze uitstoot de helft van de door VLAREM toegestane hoeveelheid. In onze normen zijn stoffen als de kankerverwekkende PAK's en nitro-PAK's niet opgenomen maar wij zouden het nooit aandurven de gezondheid van de omwonenden in gevaar te brengen. De gezondheidsrisico's hebben we onderzocht en de recht-

bank van eerste aanleg heeft bevestigd dat het crematorium in de woonzone mogelijk is.”

Over de hoogte van de schoorsteen zegt directeur Sabbe het volgende: „De schoorsteen mag inderdaad maar 10 meter hoog zijn, maar als de buurtbewoners zich gemakkelijker voelen bij een schoorsteen van 20 meter kunnen we het Bijzonder Plan van Aanleg (BPA) gemakkelijk aanpassen. Alleen is de schoorsteen dan voor de hele buurt zichtbaar,

bank van eerste aanleg heeft bevestigd dat het crematorium in de woonzone mogelijk is.”

„Die normen zijn achterhaald en houden geen rekening met de geurhinder is minniem. En als er toch geurhinder optreedt, zal ik de crematies tijdelijk stopzetten.”

Verbrandingsovens

Intercommunale Psilon beloofde van bij de ontwerpfasen verantwoord om te gaan met het milieu. Daarom zou crematorium Uitzicht voorzien worden met de best beschikbare technologieën op wereldvlak. Op 2 november besliste Psilon om de bouw van de verbrandingsoven toe te kennen aan het Italiaanse bedrijf GEM Matthews. Hoewel het Italiaans be-

drijf al enkele crematoria in België plaatste, gelooft Samen Sterk-woordvoerder Mark Vandemoortele niet dat het bedrijf over de schoonste technologie beschikt. „GEM Matthews is een Italiaans bedrijf met Amerikaanse knowhow”, zegt hij. „Het bedrijf maakt nog maar enkele jaren verbrandingsovens en zuiveringsinstallaties. De wereldwijde marktleider is het Nederlandse bedrijf Facultatieve Technologies. Die

firmas bestaan al een eeuw en plaatsten meer dan 1.000 crematieovens en zuiveringsinstallaties over de hele wereld, waaronder tien in België.”

Psilon besloot na een internationale aanbesteding in zee te gaan met het Italiaanse bedrijf. „We hebben voor GEM Matthews International gekozen na een studie van het studebureau Soresma. Hierbij hebben we rekening gehouden met de prijs-kwaliteit en de referenties van het bedrijf. De installaties kosten 1.415.700 euro”, zegt Uitzicht-directeur Jan Sabbe. Volgens Mark is de gunstige kostprijs de reden waarom Psilon voor GEM Matthews International kiest. „Mocht de intercommunale dezelfde bestelling plaatsen bij Facultatieve Technologies zou de kostprijs ongeveer 1.800.000 euro bedragen. Ik denk dat de intercommunale te veel geïnvesteerd heeft in prestige en hoogstaande architectuur en daarom voor een goedkopere technologie kiest. In 2006 stond in De Standaard te lezen dat het project 6 miljoen euro zou kosten. Vandaag is dat bedrag al opgelopen tot 10 miljoen euro.” Voor Mark is resomatie een mooi alternatief voor het crematorium. Resomatie is een nieuwe techniek waarbij het lichaam van de overledene wordt opgelost in alkalizuur en water. „Resomatie verbruikt minder energie en heeft een veel lagere CO2-uitstoot”, zegt hij. Directeur Sabbe sluit de komst resomatie niet uit: „Het kan zijn dat we deze techniek in de toekomst toepassen, maar dat zal niet voor de eerste 5 jaar zijn”. Crematorium Uitzicht zal eind 2011 in werking treden.

„Crematie wordt onmiddellijk stopgezet bij geurhinder”

○ Voor meer info over crematorium Uitzicht: www.psilon.be en www.crematoriumkortrijk.be

Omwonenden zeggen hun mening „Prestigeproject”

■ **KORTRIJK** – Uitzicht-directeur Jan Sabbe zegt dat het buurtcomité bestaat uit een groepje fanatieke enkelingen. Wij gingen van huis tot huis om de omwonenden te vragen naar hun mening.

Lies Vandemaële woont met haar man in de Korenbloemlaan en heeft twee kinderen. Zij vindt het moeilijk een mening te vormen over het onderwerp. „Ik heb in verschillende bijdragen van gespecialiseerde artsen gelezen dat het vooral voor kinderen schadelijk zou zijn. Maar er zijn ook studies die, die beweringen tegenspreken. Ik denk niet dat het zonder risico is, maar Zuid-West-Vlaanderen heeft nood aan een crematorium en het moet ergens komen. En het is altijd wel in iemand zijn achtertuin. Ik zit vooral in met het bijkomend verkeer. Dat zal volgens mij voor grote problemen zorgen.”

„Bedrogen”

Marleen Cnudde woont in de Schietspoelstraat. Zij voelt zich bedrogen door haar burgemeester en vertegenwoordigd door het buurtcomité. „Ik vind niet dat onze burgemeester luistert naar de stem van zijn inwoners. Ik heb nog niemand in de buurt horen zeggen dat ze voorstander zijn en ben blij dat het buurtcomité Samen Sterk zich blijft inzetten. Dat bezorgt mij wel een geruststellend gevoel, al vrees ik dat het crematorium er toch zal komen. Nu wordt er gezegd dat de komst al sinds 1987 staat ingepland in het gewestplan maar toen ik deze grond hier kocht, werd mij er niets over verteld. Ik

vrees vooral voor de mistige dagen. Dan zal de lucht hier wel ongezond zijn.”

„Elders ondenkbaar”

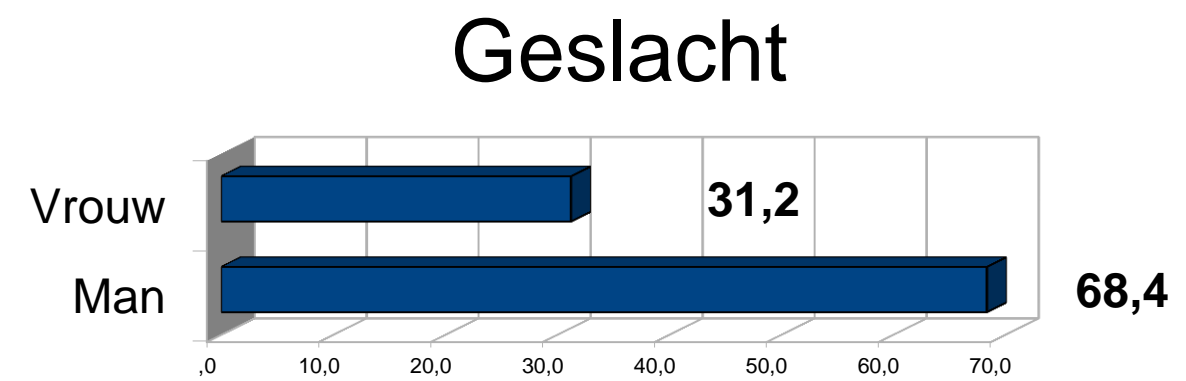
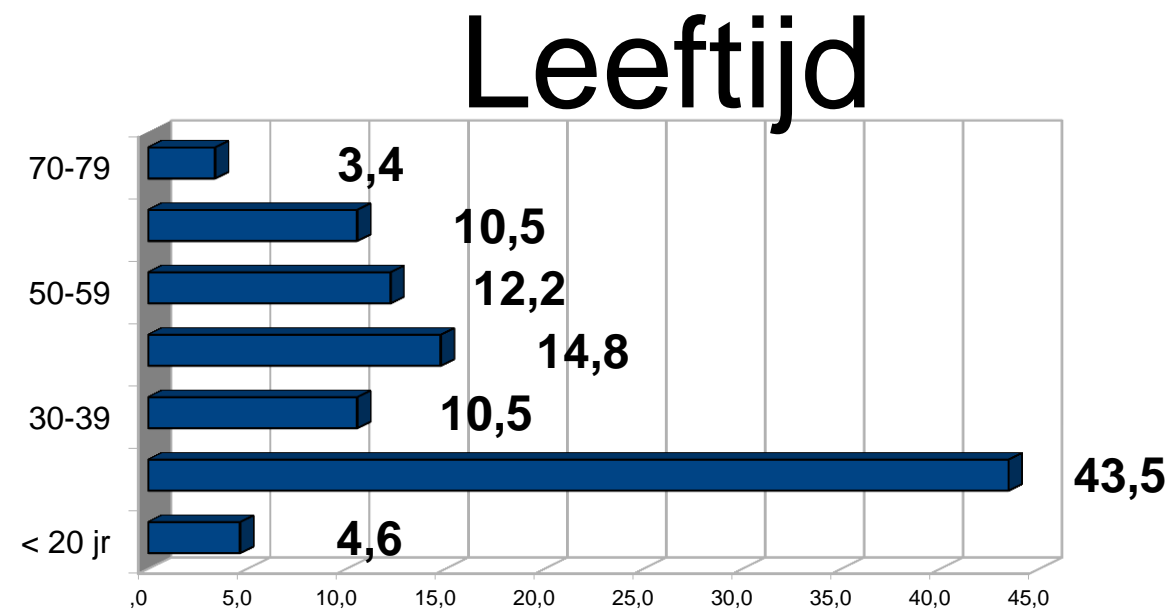
Voor Jo Maes keuren de positieve studies de komst van het crematorium niet goed. Zijn tuin grenst aan de Bad Godesberglaan en hij vrees de dagelijkse colonne van lijkwagens en rotwende familieleden. „Het feit dat Stad Kortrijk nooit een alternatieve site heeft overwogen, stoot me het meest tegen de boerst. De groene industriezone Evolis zou een ideale locatie zijn, maar daar mag het crematorium wegens een te zware uitstoot niet komen. Daarom plaatsen ze logischerwijze het project tussen woonwijken en scholen. In landen als Nederland is het ondenkbaar om een verbrandingsoven zo dicht bij een woongebied te plaatsen.”

„Prestigeproject”

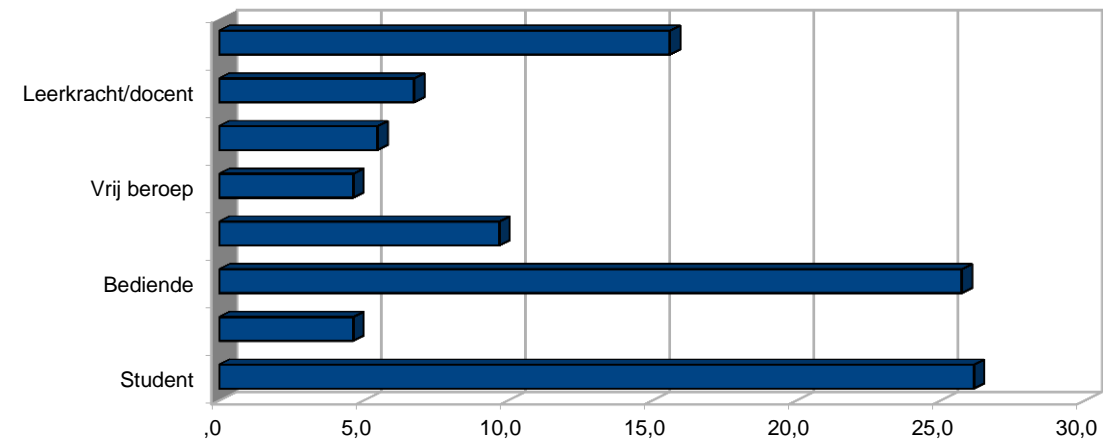
Bart Schooreel uit de Gerstelaan heeft zich neergelegd bij de komst. „Het crematorium is weeral een prestigeproject van onze stad en dat kan je niet tegenhouden. Ik weet dat er nood is aan een crematorium in West-Vlaanderen, om de druk van Brugge en Lochristi weg te nemen, maar op een industriezone was dat beter geweest.”

XIV. Resultaten enquête

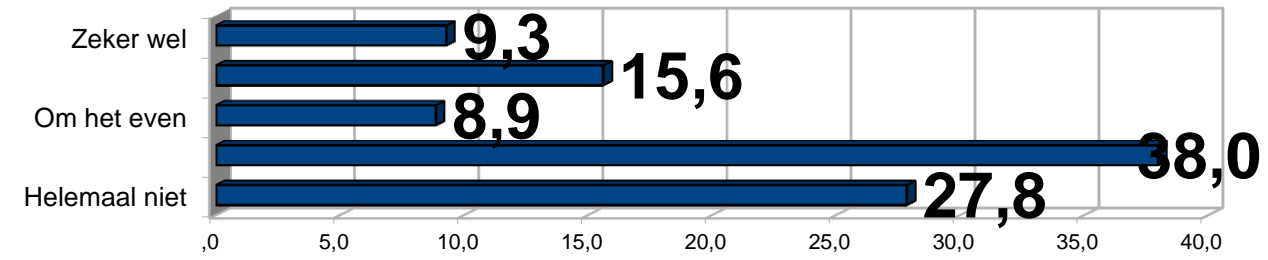
Om te achterhalen hoe de niet betrokken burger over dit onderwerp denkt, lanceerde tussen april 2011 en mei 2011 een online-enquête. Om tot een uitgebalanceerd resultaat te komen sprak niet alleen mijn eigen contacten aan. Ik plaatste de online-enquête op verschillende fora voor verschillende doelgroepen: jongeren, senioren, sport, vrouwen, politiek,... . Nadat de enquête enkele dagen online was kreeg ik de vraag van Frederiek Vlamincq van NVA Kortrijk of hij de link naar de enquête mocht opnemen in zijn nieuwsbrief. Om het uitgebalanceerde resultaat te behouden heb ik geweigerd. Uiteindelijk kon ik zo'n grote 350 respondenten rekenen. Het resultaat is beschrijvend en vindt u onderaan.



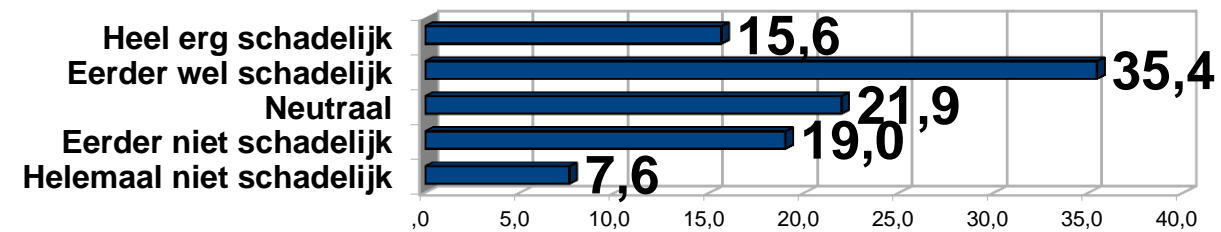
Beroep



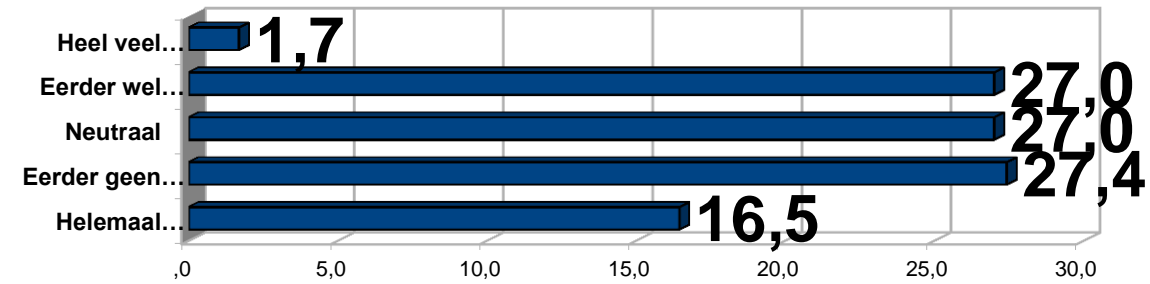
Zou u bij het verliezen van een dierbare, graag het crematieproces bijwonen?



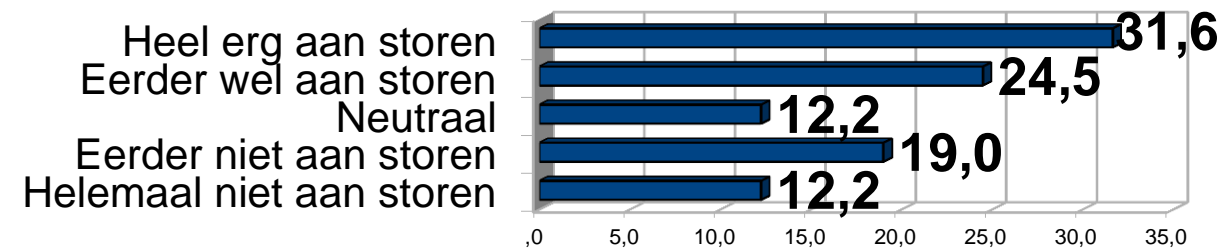
Denkt u dat de uitstoot van een crematorium schadelijk is voor de gezondheid van de omwonenden?



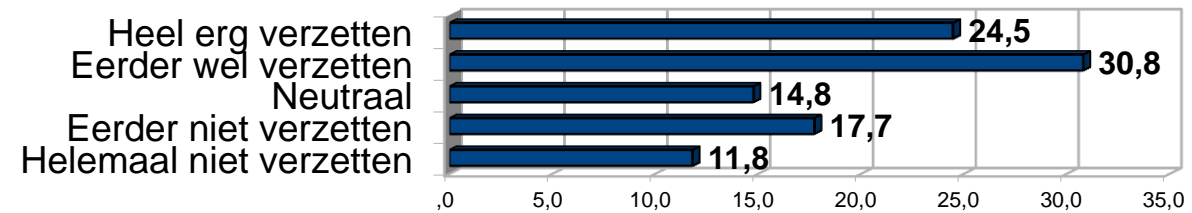
Heeft u vertrouwen in de Vlaamse milieuwetgeving?



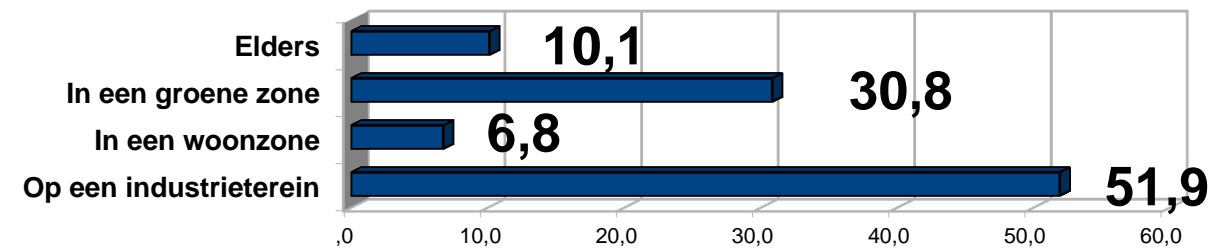
Zou u zich storen aan crematorium in de buurt van uw woonst?



Zou u zich verzetten mocht er een crematorium worden gebouwd in de buurt van uw woonst?



Waar hoort een crematorium volgens u thuis?



Zou u geresomeerd willen worden?

